

ΤΑ ΥΠΕΡΒΑΤΙΚΑ ΘΕΜΕΛΙΑ ΤΗΣ ΓΛΩΣΣΙΚΗΣ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟΛΟΓΙΑΣ

1. Ἡ φύση τοῦ ὑπερβατικοῦ ἐπιχειρήματος.

«Γλωσσική φαινομενολογία» (linguistic phenomenology)¹ εἶναι τὸ ὄνομα πού ἔδωσε κάποτε ὁ Austin στὴ μέθοδό του, «ἂν καὶ πέφτει», ὅπως ἔσπευσε νὰ προσθέσει ἀπολογητικά, «κάπως μεγάλο» («though it is rather a mouthful»), ἐγκαταλείποντας ὕστερα τὴν τύχη του στὰ χέρια τῶν ἄλλων, χωρὶς ὅμως ποτὲ καὶ νὰ τὸ ἀποσύρει. Θὰ ἤθελα νὰ ὑποστηρίξω ὅτι τὰ θεμέλια αὐτῆς τῆς μεθόδου εἶναι *ὑπερβατικά*, μὲ τὴν καντιανὴ σημασία τοῦ ὄρου. Σύμφωνα μ' αὐτὴ τὴ σημασία, ὑπερβατικὴ εἶναι ἡ μέθοδος, στερεότυπη κατάληξη τῆς ὁποίας εἶναι ἡ διαπίστωση ὅτι, μὲ δεδομένες ὁρισμένες προϋποθέσεις —γιὰ τὸν ἴδιο τὸν Kant τὸ *a priori* κύρος κάποιων ἐννοιῶν—, ἡ μορφή τῆς ἐμπειρίας μας δὲν θὰ μπορούσε ποτὲ νὰ εἶναι διαφορετικὴ ἀπ' ὅ,τι πράγματι εἶναι. Μεταφερμένη στὴ γλωσσικὴ τῆς διάσταση ἡ ἴδια μέθοδος θὰ πρέπει νὰ ὀδηγεῖ στὸ συμπέρασμα ὅτι, ἀνάλογα, ἡ μορφή τῆς γλωσσικῆς ἐπικοινωνίας, τὴν ὁποία *πράγματι* ἔχουμε, εἶναι αὐτόχρημα καὶ ἡ μόνη πού θὰ μπορούσαμε ποτὲ νὰ εἶχαμε καὶ ὅτι καμιὰ ἄλλη δὲν θὰ μπορούσε νὰ εἶχε προκύψει στὴ θέση τῆς. Ἄν αὐτὴ ἡ ἐρμηνευτικὴ ὑπόθεση γιὰ τὴ φιλοσοφία τοῦ Austin μπορεῖ νὰ τεκμηριωθεῖ, θὰ ἔχει διπλὴ σημασία. Ἀφ' ἐνὸς θὰ σημαίνει ὅτι ἡ ἀντίληψή του γιὰ τὴν κοινὴ γλῶσσα εἶναι πολὺ πιὸ ἀνελαστικὴ ἢ, ἂν θέλετε, πολὺ λιγότερο ἀνεκτικὴ ἀπὸ ἐκείνη πού συνδέθηκε μὲ τὴν ὕστερη φιλοσοφία τοῦ L. Wittgenstein². ἀφ' ἑτέρου ὅτι

1. A Plea for Excuses, *Philosophical Papers* (PP στὸ ἐξῆς), J. O. Urmson & G.J. Watnock eds, Oxford Univ. Press, 1976, σ. 182. Οἱ συντομεύσεις τῶν ὑπολοίπων ἔργων τοῦ Austin ἔχουν ὡς ἀκολουθῶς: SS γιὰ τὸ *Sense and Sensibilia*, G. J. Warnock ed., Oxford, Univ. Press, 1964, καὶ HDTW γιὰ τὸ *How to Do Things with Words*, J. O. Urmson & Marina Sbisa eds., Oxford, Univ. Press, 1980.

2. Σύμφωνα μὲ τὸν Rush Rees ἡ ὑπόθεση τῶν «γλωσσικῶν παιχνιδιῶν» εἰσήχθη ἀπὸ τὸν Wittgenstein μὲ τὸν σκοπὸ «νὰ ἀποσεῖσει τὴν ιδέα μίας ἀναγκαίας μορφῆς γλώσσας». *The Blue and brown Books*, Oxford Basil Blackwell, 1978, σ. vi., ἔμφαση δική μου. Ἀλλὰ μία ὑπερβατικὴ θεμελίωση τῆς γλώσσας ἀποκλείει ἀκριβῶς αὐτό, ἀφοῦ συνεπάγεται τὴ *μονόδρομη* κατασκευὴ τῆς. Μὲ τὸν ἴδιο ἀκριβῶς τρόπο (καὶ γιὰ τὸ ἴδιο περίπου θέμα) ὀρίζεται τὸ ὑπερβατικὸ ἐπιχείρημα ἀπὸ τὸν Κ. Κωβαῖο, δηλαδὴ τοῦ λογικοῦ *μονοπωλίου* τὸ ὁποῖο προκύπτει ἀπὸ ἓνα

βρίσκεται σὲ σύγκρουση μὲ τὴν περισσότερη διαδεδομένη, ἀλλὰ ὅχι καὶ μοναδική, μεταξὺ τῶν σχολιαστῶν τοῦ πεποίθησι ὅτι κεντρικὰ γνωρίσματα τῆς προσέγγισής του ἦταν ἡ ἀπροθυμία προσχώρησης σὲ ὁποιοδήποτε παραδοσιακὸ φιλοσοφικὸ δόγμα καὶ τὸ ἐμπειριστικὸ πνεῦμα τῆς διεξαγωγῆς της. Ἀκόμα καὶ ὁ ἴδιος ὁ ὅρος «ἐμπειριστικὸς» δὲν ἐπέχει, κατὰ τὸν Keith Graham³, τὴ θέση τυχόν τῆς σύμπλευσής του μὲ τὶς βασικὲς ἀρχὲς αὐτοῦ τοῦ δόγματος ἀλλὰ θέλει μᾶλλον νὰ δηλώσει ἓνα γνώρισμα τῆς ἰδιοσυγκρασίας του καὶ τοῦ συνόλου τῶν ἐρευνητικῶν του τάσεων.

Οἱ λόγοι ποὺ μὲ κάνουν νὰ ἐπιλέξω τὴ σχετικῶς μειωθηφούσα ἐκδοχή, ὅτι ἡ φιλοσοφία του ἔχει καθορισμένες ἀρχὲς καὶ ἐνιαῖο θεωρητικὸ ὑπόβαθρο, στηρίζονται κυρίως σὲ δύο παρατηρήσεις. Ἡ πρώτη εἶναι ὅτι ἀποτελεῖ ἀκραία, ἂν ὅχι ὁλότελα ἀπίστευτη, ὑπόθεση ἡ ἀντίθετη ἐκδοχή, ὅτι δηλαδή μία μέθοδος σὰν αὐτὴ τοῦ Austin, ἰδιαίτερα ὅπως διαμορφώθηκε μετὰ τὸν πόλεμο⁴, μὲ τόσο φανερὴ τὴν ἐμμονή της στὴ σχέση γλώσσας, κόσμου καὶ γνώσης, μπορεῖ ποτὲ νὰ ἐκφυλιστεῖ στὴν τυχαία συλλογὴ φιλοσοφικῶν ἐρωτημάτων καὶ στὴν *ad hoc*, περίπου ἄναρχη, ἀπόπειρα ἀπάντησής τους. Ἡ ἴδια ἡ χρῆση τῆς γλώσσας ὡς πηγῆς πληροφοριῶν γι' αὐτὰ προδίδει ἀπὸ μόνη της τὴν ὑπαρξὴ ὑποκείμενης θεωρίας καὶ χωρὶς αὐτὴν θὰ ἦταν ἀκατανόητη. Ἡ δευτέρη εἶναι πολὺ ἀπλά, ὅτι οὐσιαστικὰ οὔτε οἱ ἴδιοι οἱ ὑποστηρικτὲς τῆς ἐμπειριστικῆς ἀνάγνωσης τῶν ἔργων του ἀπορρίπτουν τὴν ὑποκείμενη ἐνότητα καὶ τὴν εὐρετικὴ λειτουργία τῶν θεωρητικῶν του συντεταγμένων. Ἀπλῶς τὶς χαρακτηρίζουν μὲ διαφορετικὸ ὄνομα: «ἐννοιολογικὸς συντηρητισμός⁵».

τέτοιο (ὑπερβατολογικὸ τὸ ἀποκαλεῖ ὁ ἴδιος) ἐπιχείρημα. Βλ. *Φιλοσοφικὲς Περιηγήσεις*, Ἀθήνα, Δωδώνη, 1988, σσ. 36-37 καὶ 286, σημ. 13.

3. «Ἡ εὐρύτερη παράδοση στὴν ὁποία ἀνήκει ὁ Austin εἶναι ὁ ἐμπειρισμός, ὅπου ὁ ὅρος δὲν χρησιμοποιεῖται γιὰ νὰ δηλώσει κάποιο συγκεκριμένο δόγμα ἢ φιλοσοφικὴ παράδοση, ἀλλὰ μᾶλλον μία προσέγγιση ἢ διανοητικὴ τάση» J. L. AUSTIN, *A Critique of Ordinary Language Philosophy*, Harvester Press, 1977, σ. 3.

4. Ἡ βαθιὰ διαφορὰ φιλοσοφικῆς προοπτικῆς ἀνάμεσα στὰ προπολεμικὰ καὶ τὰ μεταπολεμικὰ ἔργα τοῦ Austin ἔχει ἐπανελημμένα παρατηρηθεῖ. Ὁ David PEARS συνοψίζει τὴ μεταβολὴ στὴ φράση «(ἡ φιλοσοφία του) ἦταν περισσότερη ἐπικριτικὴ στὶς ἀρχὲς καὶ περισσότερο ἐποικοδομητικὴ στὸ τέλος». *Symposium on J. L. Austin*, (SYM στὸ ἐξῆς), K. T. Fann ed., London, Routledge & Kegan Paul, 1969, σ. 51, (ἐμφαση δική μου). Ὁ URMSON ἐπιβεβαιώνοντας τὴν πληροφορία διαχωρίζει, πολὺ ὀρθά, τὸ πρῶμο ἔργο τοῦ AUSTIN, *Are There A Priori Concepts* (PP, σσ. 32-55), τὸ ἐμπειριστικότερο ἀπ' ὅλα τὰ ἔργα του, γραμμένο πρὶν ἀπὸ τὸ 1939, ἀπὸ τὸ σύνολο τῶν μεταπολεμικῶν του ἔργων, ὡς τὸ «στιφότερο» (SYM., σ.22). Παρόμοιες εἶναι οἱ πληροφορίες τοῦ WARNOCK καὶ τοῦ Stuart HAMPSHIRE (ἐνθ. ἀν., σσ. 5-6 καὶ 34 ἀντίστοιχα).

5. Ὁ K. Graham κάνει ἐκτενὴ χρῆση καὶ τοῦ ἴδιου τοῦ ὅρου ἀλλὰ καὶ ἄλλων περιγραφῶν,

Χωρίς αμφιβολία, ή σύζευξη ενός παρόμοιου συντηρητισμού με τον υποτιθέμενο έμπειρισμό του Austin, έστω και ως γνώρισμα του χαρακτήρα του μάλλον παρά του έργου του, θα όδηγοϋσε τη φιλοσοφία του σε τέτοια κατάσταση άσυναρτησίας, ώστε να έπιτρέπει τη διαγραφή της ακόμα και σε έμπειριστική βάση, με την έννοια τουλάχιστον ότι έτσι έρμηνευμένη δεν θα απέκλειε τίποτα. Άλλά αυτό δεν αλλάζει ούτε το γεγονός ότι ό χαρακτηρισμός αυτός είναι μεστός θεωρίας ό ίδιος ούτε το γεγονός ότι οί δεσμεύσεις, τίς όποιες συνεπάγεται, τον τοποθετούν στον λογικό αντίποδα κάθε είδους έμπειρισμού, χαρακτηριολογικού ή μή. Πως άκριβως θα κατόρθωνε κανείς να είναι, από τη μία μεριά, «συντηρητικός των έννοιών», να θεωρεί δηλαδή ότι καμιά μελλοντική έμπειρία δεν είναι ίκανή να ανατρέψει ή να αλλοιώσει τον κεντρικό πυρήνα των έννοιών μας, κηρύσσοντας έτσι τη σταθερότητα και την ανεξαρτησία του νοήματος από τίς έκπλήξεις της έμπειρίας (ό,τι αργότερα αποκλήθηκε The Invariance Theory of Meaning⁶)

οί όποιες έχουν άκριβως το ίδιο νόημα (ένθ. άν., σσ. 6, 36-38, 47 και μέχρι τη σ. 152, όπου ό χαρακτηρισμός τροποποιείται σε «φιλοσοφικό» συντηρητισμό). Και ό D. PEARS χρησιμοποιεί τον παρεμφερή όρο «γλωσσικός συντηρητισμός» (SYM, σ. 51), τον όποιο πάντως βρίσκει υπερβολικό. Άλλά όπως θα δοϋμε κατωτέρω οί αναφορές σ' αυτή την (άναμφισβήτητη) ροπή του Austin με διαφορετικά όνόματα και περιγραφές είναι συχνότατες.

6. Μιλώντας με απόλυτη άκρίβεια, αυτό που πραγματικά υπάρχει είναι ή *Variance* (και όχι τυχόν κάποια In-variance) Theory of Meaning· τουλάχιστον αυτό απαιτούν οί καιροί και ή μόδα, ένω σχεδόν κανείς σήμερα δεν διανοείται (ή δεν έχει άπλά το θάρρος να όμολογήσει) ότι πρόσκειται στην αντίπαλη θέση. Κύριοι εισηγητές της δεσπόζουσας (Meaning Variance) άποψης θεωρούνται ό T. S. KUHN, (*The Structure of Scientific Revolutions*, Univ. of Chicago Press, 1970) και ό P. K. FEYERABEND σε μία πλειάδα έργων του (άρχης γενομένης από το γνωστό Explanation, Reduction and Empiricism, in *Minnesota Studies in the Philosophy of Science*, H. Feigl & G. Maxwell eds., Minneapolis, 1962). Άλλες διατυπώσεις αυτής της ιδέας από τον δεύτερο έχουμε στο How to Be a Good Empiricist. A Plea for Tolerance in Matters Epistemological, *The Philosophy of Science*, London, P. H. Nidditch ed., Oxford, Univ. Press, 1971 και κυρίως στο βιβλίο του *Science in a Free Society*, (SFS στο έξής), Norfolk, Low & Brodypoe, 1978. Ή άποψη αυτή κατά την περιγραφή του Gr. Maxwell συνίσταται στον ισχυρισμό ότι «κάθε θεωρητικός όρος άντλεί το νόημά του από τα αξιώματα της θεωρίας στην όποία λειτουργεί και από τους κανόνες άντιστοίχισης και *μόνον αυτό*», *Mind, Matter and Method*, P. K. Feyerabend & Gr. Maxwell eds., Minneapolis, Univ. of Minnesota Press, 1966, σ. 320, έμφαση στο πρωτότυπο. Πρώτη δυσάρεστη συνέπεια αυτής της υπόθεσης είναι ή αδυναμία σύγκρισης (ή περιβόητη incommensurability) και «το παράδοξο συμπέρασμα ότι αντικειμενική έπιλογή ανάμεσα σε αντίδικες θεωρίες είναι άδύνατη». (D. PAPINEAU, *Meaning Variance and the Theory of Reference*, όμιλία στο Παν/μίο του Reading, κείμενο διανεμηθέν το Φεβρουάριο του 1976 σ. 1, έμφαση δική μου). Στο προαναφερθέν και όξύτατα πολεμικό έργο του SFS ό FEYERABEND όχι μόνο έξηγεί με πολλές λεπτομέρειες την υπόθεση της Μετάλλαξης, αλλά συνδέει επί πλέον ρητά την ανταγωνιστική της υπόθεση της Άμετατροπίας (Invariance) του Νοήματος με τον όρθολογισμό.

καί, ἀπὸ τὴν ἄλλη, νὰ εἶναι, ὑφ' οἵανδῆποτε ἔννοια, ἐμπειριστής, νὰ ὑπηρετεῖ δηλαδὴ ἀμετακίνητα τὸ δόγμα ὅτι ἡ ἐμπειρία καὶ μόνον αὕτῃ καθορίζει τὸ περιεχόμενο τῶν ἐννοιῶν; Σίγουρα ὁ Austin δὲν μπορούσε νὰ εἶναι καὶ τὰ δύο, παρ' ἐκτὸς ἂν προεξοφλούσαμε ὅτι ἦταν ἀσυνεπής.

Ὁ χαρακτηρισμὸς «ἐννοιολογικὸς συντηρητισμὸς» δὲν εἶναι καθόλου ξένος πρὸς τὸ γενικὸ πνεῦμα τῆς φιλοσοφίας του καὶ σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο οἱ ἀντίπαλοι τοῦ Austin, στοὺς ὁποίους, ὅπως εὐλόγα ἀντιλαμβάνεται κανεὶς, ὀφείλεται κυρίως ἡ εἰσαγωγή του, ὑπῆρξαν ὀξυδερκέστεροι ἀπὸ τοὺς ὑποστηρικτές του ὡς πρὸς τὴ διάγνωση, παρὰ τὴ φανερὴ πρόθεση μείωσης ποὺ ὁ ὅρος ἐγκλείει. Οἱ δεῦτεροι ὑπῆρξαν ἐξαιρετικὰ εὐαίσθητοι ἀπέναντι σ' αὕτῃ τὴν κατηγορία καὶ προτίμησαν τὴν ὁδὸ τῆς ἀπόσεισης ἢ τῆς ἀπάλυνσης τοῦ ἀντικτύπου τῆς ἀπὸ τὴν κατὰ μέτωπο ἀντιμετώπισή της, παραπέμποντας μάλιστα κατὰ κανόνα καὶ σὲ κάποια λόγια τοῦ ἴδιου τοῦ Austin. Αὐτὰ τὰ λόγια ἔχουν πράγματι εἰπωθεῖ καὶ θὰ μπορούσαν, ἂν χρειαζόταν, νὰ χρησιμοποιηθοῦν ὡς ἀπάντηση στοὺς ἐπικριτές του. Ἀλλὰ οὔτε εἶναι στὸ βάθος τους ἀσυμβίβαστα μὲ τὸ συντηρητισμὸ τοῦ Austin, οὔτε ὑπάρχει πραγματικὴ ἀνάγκη ἀπόρριψης τοῦ ἐπίμαχου χαρακτηρισμοῦ. Ἡ ὁδὸς τῆς υπεράσπισης μὲ ἀποδοχὴ μὲν τῆς ἀρχικῆς κατηγορίας ἀλλὰ ἀμφισβήτηση τῆς ἐνοχῆς δὲν ἐπιχειρήθηκε, προφανῶς διότι μέρος τῆς ὅλης τακτικῆς τῶν συνηγόνων ἦταν ἡ διατήρηση τῶν δεσμῶν τοῦ Austin μὲ τὸν ἐμπειρισμὸ καὶ τὴ δεσπύζουσα ἀγγλοσαξωνικὴ παράδοση. Ὁ ἴδιος, ἀντίθετα, αὐτὴν ἀκριβῶς τὴ γραμμὴ υπεράσπισης προτίθεται νὰ ἀκολουθήσω, ἀποδεχόμενος μὲν ὅτι ὁ προσαπτόμενος ἀπὸ τοὺς ἀντιπάλους συντηρητισμὸς πράγματι ὑπάρχει, ἀρνούμενος δὲ ὅτι κάτι τέτοιο ἀποτελεῖ κατ' ἀνάγκην κατηγορία.

Αὐτὸ φυσικὰ σημαίνει ὅτι, ταυτόχρονα, ὁ ἕτερος ἀποδιδόμενος χαρακτηρισμὸς, αὐτὸς τοῦ ἐμπειριστῆ, θὰ πρέπει ὅπωςδῆποτε νὰ ἀνακληθεῖ, διότι ἂν ὄχι, τότε πράγματι ὁ συνδυασμὸς τους δικαιοματικὰ θὰ στηρίζει ὁποιαδῆποτε κατηγορία. Ἄν ὅμως ὁ ἐννοιολογικὸς συντηρητισμὸς ἀποδειχθεῖ προῖδὸν μιᾶς ὑπερβατικῆς ἢ, ἀκόμα περισσότερο, μιᾶς ὀρθολογιστικῆς ἀφετηριακῆς παραδοχῆς, τότε κάθε ἄλλο παρὰ περίεργη εἶναι ἡ παρουσία του —ἢ ἀπουσία του θὰ ἦταν— καὶ τότε ὁ συντηρητισμὸς τοῦ Austin θὰ εἶναι μομφὴ μόνον γιὰ ἐκείνους οἱ ὁποῖοι προτάσσουν τὴν ἐπίδειξη «προοδευτισμοῦ» ἔναντι ὁποιασδῆποτε ἄλλης προτεραιότητος καὶ προτιμοῦν νὰ ὑποκαθιστοῦν τὸ φιλοσοφικὸ ἐπιχείρημα μὲ τὴ χρῆση κάποιων ὀνομάτων, τὰ ὁποῖα, καθὼς προεξοφλοῦν οἱ ἴδιοι, εἶναι ὑπεραρκετὰ γιὰ νὰ δημιουργήσουν κλίμα δυσμένειας σὲ βάρος τοῦ χαρακτηριζομένου. (Καὶ συχνὰ ἔχουν δίκιο).

Ἡ ἀντιεμπειριστικὴ ἀνάγνωση τοῦ Austin δὲν στερεῖται ὑποστηρι-

κτῶν. Ἀνάμεσά τους βρίσκονται ὁ David Pears, ὁ Stanley Cavell καὶ ἀκόμα ὁ W.v.O. Quine. Αὐτὸ δὲν σημαίνει ὅτι συμφωνοῦν μεταξύ τους σὲ ὅλα· ἀλλὰ συμφωνοῦν σ' αὐτὰ ποὺ μετρᾶνε. Ὁ Pears ἐπισημαίνει τὸν ἀναμφισβήτητο (γλωσσικό) ρεαλισμὸ τοῦ Austin⁷, ὁ ὁποῖος οὐδόλως προαποκλείεται ἀπὸ τὴν ἐνδεχόμενη χρήση ὑπερβατικῶν ἐπιχειρημάτων. (Εἶναι σφάλμα νὰ νομίσει κανεὶς ὅτι ὁποῖος προβάλλει ἓνα ὑπερβατικὸ ἐπιχείρημα ἐκτίθεται ἀναγκαστικὰ στὸν ἰδεαλισμό). Ὁ St. Cavell, ἄλλωστε, ὅπως θὰ δοῦμε πιὸ κάτω, τονίζει ὅτι ἀναλύοντας τὴ γλῶσσα ἀναζητεῖ κανεὶς τὴ διατύπωση ἀναγκαίων ἀληθειῶν (σ. 7), ἐνῶ ὁ Quine, χωρὶς νὰ λέει κάτι συγκεκριμένο γιὰ τὴ φιλοσοφία του, ὑπογραμμίζει, σὲ δύο μάλιστα σημεία τοῦ ἄρθρου του, ὅτι «ποτὲ δὲν ὑπῆρξε ἓνας ἐπαγωγιστῆς τύπου Bacon, ὁ ὁποῖος συνέλεγε τυχαῖα δείγματα ἀπὸ τὸν κόσμο ἢ τὸ λεξικὸ ἀνιχνεύοντας ἀπροσχεδίαστες κανονικότητες μὲ βλέμμα ἀνοικτὸ σὲ ὅλα». Καὶ τελειώνοντας: «Οἱ ἱστορικοὶ τῆς ἐπιστήμης μᾶς λένε ὅτι ἡ ἐπιστήμη προχωρεῖ μπροστὰ ὄχι μέσω ἐνὸς ἐπαγωγισμοῦ τύπου Bacon, ἀλλὰ μὲ τὴν τήρηση ἐνὸς προσχέδιου, ἔστω καὶ ἐσφαλμένου. Βλέπω στὸ ἔργο τοῦ Austin αὐτοῦ τοῦ εἴδους τὴν πρόοδο⁸».

Ὑπάρχει, τέλος, καὶ μία ἀκόμα ἀντιεμπειριστικὴ (καὶ ἰδιαίτερα ἐνδιαφέρουσα παρὰ τὶς δικές μου ἐπιφυλάξεις) προσέγγιση τῆς φιλοσοφίας του, ἀπὸ τὸν Walter Cerf, ἡ ὁποία ὅμως δὲν ἀρμόζει ἰδιαίτερα στὴν ὀρθολογιστικὴ τῆς περιγραφῆς, ἀφοῦ τείνει, ἀποδίδοντας μεγάλη ἔμφαση (καὶ ὀρθά) στὰ ὀλιστικά της συστατικά («ἡ ὀλικὴ γλωσσικὴ πράξη μέσα στὴν ὀλικὴ γλωσσικὴ κατάσταση⁹»), νὰ τὴν παραλληλίσει μὲ τοὺς φαινομενολόγους καὶ τοὺς ὑπαρξιστὲς τῆς «ἡπειρωτικῆς Εὐρώπης». (Ἀπὸ μίαν ἄλλη ἄποψη ὅμως, ὀρθολογισμὸς καὶ ὀλιστικὴ φιλοσοφία ἔχουν κοινὰ κάποια χτυπητὰ σημεία). Κατὰ τὸν Cerf, «αἰσθάνεται κανεὶς τὸν πειρασμό, μὲ βάση αὐτὰ τὰ ἀποσπάσματα, νὰ πεῖ ὅτι ἡ φιλοσοφία τοῦ Austin εἶναι διαποτισμένη ἀπὸ ἓναν τέτοιο ὀλισμὸ καὶ ἔμεινε ἀναζωογονητικὰ ἀνέγγιχτη ἀπὸ τὸν ἀτομι-

7. An Original Philosopher, *SYM*, σ. 52. Βλ. καὶ κατωτέρω, σ. 9, σημ. 20.

8. Ἀπὸ τὴ συμμετοχὴ του σὲ προγενέστερο συνέδριο μὲ τίτλο A Symposium on Austin's Method, περιλαμβανόμενο στὸ *SYM*, σσ. 88-90.

9. «Ἡ ὀλικὴ γλωσσικὴ πράξη ἐντὸς τῆς ὀλικῆς ὁμιλιακῆς κατάστασης εἶναι τὸ μοναδικὸ πραγματικὸ φαινόμενο τὸ ὁποῖο, σὲ τελευταία ἀνάλυση, ἐπιδιώκουμε νὰ διαφωτίσουμε», *HDTW*, σ. 148, ἡ τελευταία ἔμφαση τοῦ Austin. Ἐπίσης *ἐνθ. ἀν.*, σ. 138, «Αὐτὸ ποὺ ἔχει σπουδαιότητα εἶναι νὰ θεωρήσουμε τὴν ὁμιλιακὴν κατάστασιν ὡς ὅλο». Ἀλλὰ τὸ ἔργο κυριαρχεῖται στὸ σύνολό του ἀπ' αὐτὴ τὴν ἰδέαν, ὅπως διαφαίνεται σχεδὸν ἀμέσως, ὅταν «ἡ ὀλικὴ κατάστασις ἐντὸς τῆς ὁποίας προφέρεται κάτι —ἡ ὀλικὴ γλωσσικὴ πράξις» καταλήγει στὴ «συγχώνευση τοῦ περιγραφικοῦ μὲ τὸ ποιητικὸ φώνημα (assimilating the constative utterance to the perforative)», σ. 52, διαπίστωση ἡ ὁποία διατρέχει ἄλλωστε ὅλο τὸ πρῶτο μέρος τοῦ βιβλίου.

σμό, ὁ ὁποῖος μὲ τὴ μία μορφή ἢ τὴν ἄλλη ὑπῆρξε τὸ οἰκογενειακὸ κληροδότημα τοῦ παραδοσιακοῦ ἐμπειρισμοῦ¹⁰».

Ἡ ἀνάγνωση τὴν ὁποία προτείνω, κινεῖται ἐν πολλοῖς στὸ ἴδιο πνεῦμα. Συνοπτικά, στηρίζεται στὴν ἀκόλουθη ὑπόθεση: Ὁ συντηρητισμὸς τοῦ Austin, συντηρητισμὸς ὅσον ἀφορᾷ τὶς ἐννοιες, δὲν μπορεῖ παρὰ νὰ εἶναι ἀπόρροια κάποιας πεποίθησής του γιὰ τὴν ὑπερβατικὴ (καὶ σὲ πολλὰ σημεῖα τὴν ὀρθολογιστικὴ) τους καταγωγὴ. Κανεῖς δὲν ἔχει δικαίωμα νὰ ὑπεραμύνεται τῆς μονιμότητος τῶν ἐννοιῶν, σὲ πεῖσμα μάλιστα ἐνὸς ἀκράτητου ἱστορισμοῦ ὁ ὁποῖος δυναστεύει τὴν ἐπιστημολογικὴ παραγωγὴ τῆς ἐποχῆς μας, ἂν δὲν ἔχει προϋποθέσει ὅτι τέτοιες ἐννοιες θὰ μᾶς εἶναι *προκαταβολικὰ* χρήσιμες, ὅποιεςδήποτε νέες γνώσεις καὶ ἂν ἀποκτήσουμε. Καὶ ὅποιος, δυνάμει ἐνὸς τέτοιου ἐννοιολογικοῦ συντηρητισμοῦ, ὑποστηρίζει ἀκριβῶς αὐτὸ δὲν μπορεῖ παρὰ νὰ ὑπαινίσσεται ὅτι τὸ κύρος τῶν ὑπὸ συζήτησιν ἐννοιῶν εἶναι δεδομένο *a priori*. Καὶ ὅτι, ἀνάλογα, ὅποιαδήποτε τυχὸν ἐξέλιξη τῆς γνώσης μας δὲν μπορεῖ παρὰ νὰ εἶναι, ἂν μὴ τι ἄλλο, συμβατὴ μὲ αὐτές. (Καὶ αὐτὸ ἀκριβῶς, ἄλλωστε, εἶναι τὸ νόημα ὀρισμένων ἀποσπασμάτων τοῦ Austin, τὰ ὁποῖα ἐκ πρώτης ὄψεως ἀναιροῦν τὸ συντηρητισμὸ του). Ὅπως πρόκειται νὰ ἐξηγήσω πιὸ κάτω, ὁ συντηρητισμὸς τοῦ εἴδους ποὺ ἀποδίδεται στὸν Austin εἶναι συμφυῆς μὲ τὸν βαθύτερο μηχανισμό διεξαγωγῆς τοῦ ὑπερβατικοῦ ἐπιχειρήματος (καὶ ἀντίστροφα), γεγονὸς ποὺ γίνεται ἀκόμα ἐμφανέστερο μὲ τὸν τρόπο ποὺ ὁ ἴδιος ὁ Austin ὀρίζει τὸ ὑπερβατικὸ ἐπιχείρημα.

Τὰ κεντρικὰ σημεῖα τῆς φιλοσοφίας τοῦ Austin τὰ ὁποῖα δηλώνουν τὴν καντιανὴ καὶ μάλιστα, ὅπως θὰ δοῦμε πιὸ κάτω, τὴν ὀρθολογιστικὴ τους καταγωγὴ (πράγμα εὐλόγο ἐξ αἰτίας τῆς συγγένειας καὶ τοῦ ἴδιου τοῦ Kant μὲ τοὺς ρασιοναλιστές), καὶ τὰ ὁποῖα οὐσιαστικὰ ἐξαντλοῦν τὸ σύνολο τῶν θέσεών του γιὰ τὴ σχέση γλώσσας καὶ κόσμου εἶναι τὰ ἀκόλουθα:

1. Ἡ ἀναγνώριση τῆς προτεραιότητος τῶν *κανονιστικῶν* ἐρωτημάτων γιὰ τὴν προέλευση ὧν καταλήξαμε νὰ λέμε, τὸ πασίγνωστο «τί θὰ πρέπει νὰ λέμε καὶ πότε» (What we should say when, A Plea for Excuses, *PP*, σ. 182).
2. Ἡ βεβαιότητά του ὅτι, μακροπρόθεσμα, τὰ κανονιστικὰ ἐρωτήματα θὰ συμπέσουν μὲ τὰ περιγραφικὰ ἢ, διαφορετικά, ὅτι ἐκεῖνο τὸ ὁποῖο *πράγματι* λέμε εἶναι στὸ τέλος ἐκεῖνο ποὺ θὰ ἔπρεπε πάντοτε νὰ ποῦμε. Διότι τίποτα ἄλλο δὲν θὰ ἔκανε.
3. Ἡ συνακόλουθη δυσπιστία καὶ μάλιστα, θὰ ἔλεγα, ἡ *ἀδιαλλαξία* τοῦ

10. Critical Review of *How to Do Things with Words*, *SYM.*, σ. 369.

Austin απέναντι στὸν ὑπερβάλλοντα σκεπτικισμό (Other Minds, *PP*, σσ. 76-116), προῖον φυσικὰ τῶν δύο πρώτων θέσεων.

4. Ὁ σχεδὸν μανιώδης τρόπος μὲ τὸν ὁποῖο ὑπερασπιζόταν τὶς διακρίσεις καὶ τὶς διαφοροποιήσεις τῆς φυσικῆς γλώσσας, θηρεύοντας μάλιστα καὶ τὶς πιὸ δυσδιάκριτες λεπτομέρειες (hounding down the minutiae, A Plea for Excuses, *PP*, σ. 175), πρακτικὴ γενικὰ ἐπιτρεπτὴ μόνον μὲ τὴν παραδοχὴ ὅτι ὁρισμοὶ *μποροῦν* νὰ δοθοῦν ἢ ὅτι κριτήρια, καὶ μάλιστα κάποτε ἀμάχητα κριτήρια, ὑπάρχουν στὴ διάθεσή μας¹¹.
5. Τέλος, ὁ ἐννοιολογικὸς συντηρητισμὸς του, στὸν ὁποῖο ἔχω ἤδη ἀναφερθεῖ.

Ὅλες οἱ προηγούμενες θέσεις τοῦ Austin προσανατολίζονται πρὸς τὴ θεμελίωση καὶ τὴν ὑπεράσπιση ἑνὸς καθαρόαιμου *ἀντικειμενισμού*, διότι ἐκεῖνο ποὺ οὐσιαστικὰ ἀπαγορεύουν εἶναι τὸν ἐλεύθερο αὐτοσχεδιασμὸ καὶ τὴ δυνατότητα νὰ λέμε *ὅ,τιδὴποτε γιὰ ὅ,τιδὴποτε*. Ἐνα ἀπὸ τὰ κρισιμότερα ἐρωτήματα τοῦ Austin στὸ *SS* συνοψίζεται στὴ φράση: «Πῶς θὰ μποροῦσε ποτὲ *ὅ,τιδὴποτε* νὰ εἶναι ζήτημα ἀλήθειας ἢ ψεύδους, ἂν ἐπιτρεπόταν στὸν καθένα νὰ λέει πάντοτε *ὅ,τιδὴποτε* τοῦ ἀρέσει;» (*SS*, σ. 60).

Στὸ βαθμό, ἐπομένως, ποὺ ἔχουμε τὸ δικαίωμα νὰ κρίνουμε τὰ λόγια τῶν ἀνθρώπων μὲ τὸ μέτρο τῆς ἀλήθειας ἢ τοῦ ψεύδους, θὰ πρέπει νὰ ὑπάρχει κάποιον ἐμπόδιο τὸ ὁποῖο νὰ ἀπαγορεύει *προκαταβολικὰ* τὴν αὐθαιρεσία καὶ νὰ ἐγγυᾶται *προκαταβολικὰ* τὴν δυνατότητα ἐλέγχου. Ἄν κάποιες σταθερὲς καὶ μόνιμες προϋποθέσεις δὲν προτάσσονταν, ἂν δηλαδὴ δὲν προϋπῆρχε κάποιος πρωτογενὴς *ὀντολογικὸς φραγμὸς*, τότε τίποτα δὲν θὰ μᾶς ἀφαιροῦσε τὸ δικαίωμα νὰ λέμε *ὅ,τιδὴποτε* μᾶς ἀρέσει καὶ τότε πράγματι δὲν θὰ ἐτίθετο ποτὲ ζήτημα ἀλήθειας ἢ ψεύδους. Ἀλλὰ ὅταν οἱ συνθῆκες ἐκφορᾶς ἐκείνων ποὺ πράγματι λέμε καὶ οἱ διαδικασίες ἐλέγχου των παραπέμπουν στὶς *δυνατότητες*, οἱ ὁποῖες ἐξασφαλίζουν καὶ θεμελιώνουν αὐτὴ τὴν πρακτικὴ, τότε ἔχουμε νὰ κάνουμε μὲ ἓνα ὑπερβατικῆς διάταξης ἐπιχείρημα. (Μὲ αὐτὴν ἀκριβῶς τὴν ἔννοια ὀρίζει καὶ ὁ Κ. Κωβαῖος τὸ ὑπερβατικὸ ἐπιχείρημα· σ. 286, *ἐνθ. ἀν.* Ἀλλά, καὶ αὐτὸ ἔχει μεγαλύτερη σημασία, ἀκριβῶς ἔτσι τὸ ὀρίζει καὶ ὁ ἴδιος ὁ Austin, Are There A Priori Concepts, *PP*, σ. 34).

Σὲ τί λοιπὸν συνίσταται ἓνα ὑπερβατικὸ ἐπιχείρημα; Μὲ πολὺ ἀπλὰ λόγια, στὴν παραίνεση «μὴν ἀμφισβητεῖτε ποτὲ κάτι ποὺ λειτουργεῖ καλά». Ἀλλὰ σ' αὐτὴ τὴ διατύπωση λανθάνει κάτι πολὺ βαθύτερο ἀπὸ τὸν ἐπιφανειακὸ πραγματισμὸ τῆς ὑπὸ συζήτησιν παραίνεσης. Λανθάνει ἡ προειδο-

11. Ἡ Ayn RAND ἐπίσης σχετίζει ἄμεσα τὴν ὑπαρξὴ ὁρισμῶν μὲ τὴν ὑπόθεση τοῦ ὀρθολογισμοῦ. *The Romantic Manifesto*, N. York, Signet Books, 1975, σσ. 77-78.

ποίηση ότι αποτελεί, αν όχι ίσως ένα λογικό άτοπο, πάντως μία άκραιο λογική *αίρεση*, τὸ νὰ ἐγείρεις (τυπικὲς) ἀντιρρήσεις σὲ κάτι *δοκιμασμένο* καὶ *ἐπιτυχημένο*. Ἀκόμα καὶ ἂν ἡ ἀντίρρηση εἶναι καθ' ἑαυτὴν «λογικὰ δυνατή», δηλαδή ἡ διατύπωσή της εἶναι ἀπαλλαγμένη ἀπὸ ἀντιφάσεις. Σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο, ἡ (αἰσιόδοξη) ἐπιμονὴ τοῦ Austin ὅτι ἐκεῖνο ποὺ πράγματι λέμε ἀργὰ ἢ γρήγορα θὰ συμπέσει μὲ αὐτὸ ποὺ θὰ ἔπρεπε ἐξ ἀρχῆς νὰ εἴχαμε πεῖ, —ἂν στ' ἀλήθεια δὲν ἔχει ἤδη—, ἡ ἀκλόνητη πεποίθησή του δηλαδή πὼς ὅ,τι κάνουμε στὴ γλώσσα μας εἶναι *καλῶς καμωμένο*, συμπίπτει σὲ ὅλα ἀνεξαιρέτως τὰ σημεία της μὲ τὴν ὑπερβατικὴ ἀντίδραση τοῦ Kant ἀπέναντι στὸ σκεπτικισμὸ τοῦ Hume.

Ἄν ὁ σκεπτικισμὸς εἶχε κάποια βάση, λέει ὁ Kant, τότε θὰ ἔπρεπε νὰ εἴμαστε ἀνίκανοι νὰ κάνουμε ἐκεῖνο τὸ ὁποῖο *πράγματι* κάνουμε. Πιὸ συγκεκριμένα, ἓνας ἀκραιο τρόπος παρουσίας τοῦ ἐπιχειρήματος τοῦ Hume —τὸν ὁποῖο θὰ προτιμήσω— εἶναι ὅτι ἡ καθαρὴ λογικὴ ἀνάλυση ἀποδεικνύει πὼς τὰ φαινόμενα τὰ ὁποῖα ἐμεῖς συνδέουμε στὴν ἐμπειρία (ὡς αἷτια καὶ ἀποτελέσματα) εἶναι τὰ ἴδια *ἀσύνδετα*. «Δὲν ὑπάρχει», γράφει «τίποτα ἀπολύτως σὲ κανένα ἀντικείμενο, τὸ ὁποῖο νὰ μοῦ ἐπιτρέπει νὰ συμπεράνω κάτι *πέρα καὶ πάνω* ἀπ' αὐτὸ τὸ ἴδιο¹²». Ἔτσι τὸ μόνο συμπέρασμα τὸ ὁποῖο ἐπιτρέπει ἡ σημασιολογικὴ ἀνάλυση τῶν ἐνεχομένων ἐννοιῶν εἶναι ὅτι τὸ προγενέστερο γεγονός (ὅ,τι ἐμεῖς καλοῦμε «αἷτιο») καὶ τὸ ἐπόμενο (ὅ,τι ἐμεῖς καλοῦμε «ἀποτέλεσμα») εἶναι μεταξὺ τους *ἄσχετα*. (Ἦ, ἔστω, λογικῶς ἄσχετα. Ἀλλὰ μὲ τὰ συνολικὰ κριτήρια τοῦ Hume δύσκολα διαφοροποιοῦνται οἱ δύο περιπτώσεις καὶ ἀσυγκρίτως πιὸ δύσκολα χωρὶς νὰ τραυματίσουν θανάσιμα τὴν ἐπιχειρηματολογία του). Ὡστόσο ὁ Kant μὲ τὴ σειρά του δίκαια ἀπορεῖ, μὲ ποῖο δικαίωμα ἄραγε συνδέουμε στὴν ἐμπειρία δύο ὁποιαδήποτε πράγματα, ἡ ἀναγωγὴ στὴ λογικὴ οὐσία τῶν ὁποίων τὰ ἀποκαλύπτει ἀσύνδετα, καὶ κατορθώνουμε μάλιστα νὰ ἐγείρουμε ἀκριβολογικὰ καὶ περίπλοκα ἐπιστημονικὰ οἰκοδομήματα δυνάμει αὐτῆς τῆς ὑπόθεσης, ὅταν ἡ λογικὴ τους ἀνάλυση ἀποδεικνύει ὅτι ἡ ὑπαρξὴ τοῦ ἐνὸς δὲν ἔχει τίποτα νὰ κάνει μὲ τὴν ὑπαρξὴ τοῦ ἄλλου; Καὶ δὲν θὰ ἰσοδυναμοῦσε αὐτὴ ἡ τακτικὴ μὲ τὴν υἱοθέτηση στὸ χῶρο τῆς ἐμπειρίας ἐνὸς κανόνα, ὁ ὁποῖος ἀποδεδειγμένα ἀντίκειται στοὺς ἴδιους τοὺς νόμους τῆς λογικῆς;

Ἀλλὰ, συνεχίζει ὁ Kant, *πράγματι* συνδέουμε τέτοια γεγονότα στὴν ἐμπειρία (ὡς αἷτια καὶ ἀποτελέσματα) καὶ δὲν τρέφουμε οὔτε πρὸς στιγμή τὴν ἀμφιβολία ἂν κάνουμε καλὰ (ἐκτὸς βέβαια ἀπὸ τὴν ὁλότελα διαφορετικὴ ἀμφιβολία, ἂν αὐτὰ τὰ αἷτια συνδέονται μὲ αὐτὰ τὰ ἀποτελέσματα).

12. L. A. SELBY-BIGGED, *Treatise of Human Nature*, Oxford, Clarendon Press, 1968, σ. 139, ἔμφαση δική μου. Ἐνα παρόμοιο ἀπόσπασμα στὴ σ. 82.

Καὶ γιὰ νὰ τὸ κάνουμε, θὰ πρέπει *a fortiori* νὰ *μποροῦμε* νὰ τὸ κάνουμε. Θὰ πρέπει ἐπομένως, πρὶν ἀπελπιστοῦμε, νὰ ἀναζητήσουμε τὶς προϋποθέσεις οἱ ὁποῖες μᾶς *παρέχουν* τὴ δυνατότητα νὰ τὸ κάνουμε. Ἐπ’ αὐτὸ τὸ σκεπτικὸ προκύπτει καὶ τὸ οὐσιωδέστερο γνῶρισμα τῆς φιλοσοφίας του, δηλαδή τὸ αἶτημα ὅτι γιὰ νὰ μποροῦμε ὁλότελα νὰ ἔχουμε συνθετικὲς κρίσεις *a posteriori* —τοῦ εἶδους μάλιστα τὸ ὁποῖο συσχετίζει ὅσα ἡ Τυπικὴ Λογικὴ μπορεῖ νὰ ἀποδείξει ἄσχετα— τότε θὰ πρέπει ἀναγκαστικὰ νὰ ὑπάρχει κάποιον θεμέλιο γιὰ τὴν ἐκφορὰ τους (ὅπως, ἐπίσης, καὶ κάποιος ὁδηγός). Μὲ ἄλλα λόγια, *ἂν μπορῶ ὁλότελα καὶ κάνω κάποιες συνθετικὲς κρίσεις a posteriori*, θὰ πρέπει νὰ κατέχω ἤδη κάποιες γνώσεις συνθετικὲς ἀλλὰ *a priori*, μὲ βάση τὶς ὁποῖες καὶ μόνο νὰ μποροῦν οἱ πρῶτες νὰ εἶναι δυνατὲς καὶ νόμιμες. Ὅπως συνάγεται ταυτόχρονα ἀπὸ τὰ ἀνωτέρω, τὸ θεμέλιο γιὰ τὸ εἶδος τῆς ἐμπειρίας, τὸ ὁποῖο πράγματι ἔχω, δὲν μπορεῖ νὰ βρίσκεται τὸ ἴδιο μέσα στὴν ἐμπειρία ποὺ ἔχω, ἀλλὰ ἀποτελεῖ προϋπόθεση γιὰ νὰ ἔχω αὐτοῦ ἀκριβῶς τοῦ εἶδους τὴν ἐμπειρία, τὴν ὁποία ἔχω, καὶ ὄχι κάποιαν ἄλλη (π.χ. τοῦ εἶδους τῆς ἐμπειρίας τὸ ὁποῖο ἐπιχειρεῖ νὰ λανσάρει ὁ Hume).

Τὸ τελικὸ συμπέρασμα αὐτοῦ τοῦ ἐρωτηματολογίου, τὸ ὁποῖο στὸν Kant παίρνει ὡς γνωστὸν μία *ιδεαλιστικὴ* ἀπάντηση (ἂν πράγματι κατέχω συνθετικὲς καὶ *a priori* γνώσεις, τότε ὁ κόσμος εἶναι ἓνα φαινόμενο), ἀπάντηση ὅμως ποὺ δὲν εἶναι οὔτε ἡ μόνη οὔτε ἡ καλύτερη δυνατὴ, εἶναι πάντοτε ἡ διακήρυξη πὼς ὅ,τι πράγματι κάνουμε, ἔχουμε κάθε *δικαίωμα* νὰ τὸ κάνουμε. Ὅ,τι κάνουμε εἶναι ὅ,τι θὰ *ἔπρεπε* νὰ κάνουμε. Καὶ ἐπομένως, ὅ,τι κάνουμε εἶναι ὅ,τι θὰ πρέπει νὰ *συνεχίσουμε* νὰ κάνουμε. (Διαφορετικά, δὲν θὰ μπορούσαμε νὰ τὸ εἶχαμε κάνει καν). Αὐτὴ εἶναι μὲ δύο λόγια ἡ ὑπερβατικὴ μέθοδος καὶ αὐτὸς ὁ συντηρητισμὸς της.

Ὁ Austin ἀντιμετωπίζει τὸν σκεπτικιστὴ μὲ ἓνα παρόμοιο ὑπερβατικὸ ὀπλοστάσιο, χωρὶς φυσικὰ νὰ προσχωρεῖ στὴν πάρα πέρα ἀξίωση γιὰ τὴν ὕπαρξη *a priori* γνώσης, πράγμα ἄλλωστε ἀδύνατο, ὅταν μεταφέρει τὴ συζήτηση ἀπὸ τὶς *ἐννοιες* στὶς *λέξεις* — συνεπῶς στὸν καθορισμὸ τῆς *χρήσης* μιᾶς ἐννοίας, ὁ ὁποῖος, παράλληλα μὲ τὶς λογικὲς τοῦ ιδιότητες, παραμένει πάντοτε ἓνα γεγονὸς μέσα στὸ *χρόνο* καὶ ἄρα ὡς πρὸς αὐτὸ τουλάχιστον τὸ γνῶρισμα *a posteriori*. Ἀλλὰ ἡ ἀμυντικὴ τακτικὴ ἀπέναντι στὸ σκεπτικισμὸ εἶναι κοινὴ: «Ἄν μία διάκριση ἀπ’ αὐτὲς ποὺ ἔχουμε στὴ γλώσσα», γράφει, «λειτουργεῖ καλὰ στὸ χειρισμὸ τῶν πρακτικῶν ζητημάτων τῆς ζωῆς μας, πράγμα διόλου εὐκαταφρόνητο ἀφοῦ ἡ ζωὴ βρίθεται ἀπὸ ἀπαιτητικὲς περιπτώσεις, τότε εἶναι βέβαιο ὅτι *κάτι ὑπάρχει* μέσα της. Δὲν εἶναι δυνατόν νὰ μὴν διακρίνει *τίποτα*». Αὐτὴ ἡ βαθύτερη σχέση ἀνάμεσα στὴ λογικὴ σύνταξη τῆς γλώσσας καὶ τὴ δομὴ τοῦ κόσμου, τὸν ὁποῖο προορίζεται νὰ περιγράψει, ἐγείρεται τώρα ἀπὸ τὸν Austin ὡς φραγμὸς στὴν ἄκαιρὴ ἀμφι-

βολία. Σύμφωνα με τὸ ἀπόσπασμα, δὲν θὰ μπορούσαμε ποτὲ νὰ εἶχαμε συντάξει τοὺς κανόνες λογικῆς λειτουργίας τῶν κατηγορημάτων τῆς γλώσσας μας, ὅπως π.χ. εἶναι τὰ κατηγορήματα «ζωντανὸς-νεκρός», τὰ ὁποῖα ἔχουμε *συναποδεχθεῖ* νὰ χρησιμοποιοῦμε μόνον ὡς ἀλληλοαποκλειόμενα, ἂν οἱ καταστάσεις ποὺ τοὺς ἀντιστοιχοῦσαν ἦσαν καθ' ἑαυτὲς ἀδιάκριτες. Κάτι τέτοιο θὰ συνεπαγόταν τουλάχιστον τρία ἀνεξήγητα μυστήρια τὴν ἴδια στιγμή. Πρῶτο: γιατί νὰ *εἰσαγάγουμε* ὁλωσδιόλου μία λογικὴ ἀντίθεση στὸ σύστημα συνεννόησής μας, ὅταν στὰ ἴδια τὰ πράγματα γιὰ τὰ ὁποῖα *συνενοούμεθα*, καμιά δὲν εἶναι ὁρατὴ; Δεύτερο: πῶς *χρησιμοποιοῦμε* αὐτὴ τὴν ἀντίθεση στὶς σημασίες, ὅταν οἱ καταστάσεις οἱ σημαινόμενες ἀπ' αὐτὲς εἶναι καθ' ἑαυτὲς ἀδιαφοροποιήτες; Τρίτο: πῶς *μάθαμε* νὰ χρησιμοποιοῦμε αὐτὴ τὴ σημασιολογικὴ ἀντίθεση *σωστά*, ἂν μία τέτοια ἀντίθεση δὲν ὑφίσταται «ἐν τῷ κόσμῳ», καὶ ἐνῶ «μαθαίνω νὰ χρησιμοποιῶ μία λέξη» σημαίνει νὰ ξέρω νὰ τὴν χρησιμοποιῶ ὅταν *πρέπει*, δηλαδή στὴν *κατάλληλη* περίσταση ἀπ' ὅσες ὑφίστανται «ἐν τῷ κόσμῳ»;

Αὐτὴ ἡ ἄρρηκτη σχέση γλώσσας καὶ κόσμου ὁδηγεῖται ἀμέσως μετὰ στὴ φυσιολογικὴ τῆς ὁλοκλήρωσης μετὰ τὴν προώθηση στὸ προσκήνιο τοῦ *κανονιστικοῦ* παράγοντα, μετὰ τὰ πιὸ κάτω λόγια:

Ὅταν ἐξετάζουμε *τί θὰ πρέπει νὰ λέμε καὶ πότε*, ποιὲς λέξεις νὰ χρησιμοποιήσουμε σὲ ποιὲς περιστάσεις, θὰ πρέπει νὰ θυμόμαστε ὅτι δὲν παρατηροῦμε *μονάχα* τίς λέξεις (ἢ τὰ «νοήματα», ὅ,τι κι ἂν εἶναι αὐτά) ἀλλὰ ταυτόχρονα τίς *πραγματικότητες* ἐκεῖνες, *γιὰ* τὴν περιγραφή τῶν ὁποίων χρησιμοποιοῦμε τίς λέξεις. (A Plea for Excuses, *PP*, σ. 182, οἱ δύο πρῶτες ἐμφάσεις τοῦ Austin)¹³.

Ὑπόδειγμα λοιπὸν γιὰ τὴ σύνταξη τῶν νοηματικῶν σχέσεων στὴ γλώσσα καὶ συνεπῶς γιὰ τὴ θέσπιση τῶν κανόνων τῆς, εἶναι ἡ ἐνόρασή μας τῶν ἀντικειμενικῶν σχέσεων στὸν ἴδιο τὸν κόσμο. Αὐτὸ εἶναι συνθήκη ἀναγκαία ἀλλὰ καὶ ἐπαρκής, γιὰ νὰ πραγματοποιηθεῖ ἱκανοποιητικὰ ἡ διαδικασία ἀνταλλαγῆς *πληροφοριῶν*. Ἄν δὲν ὑποθέσουμε ὅτι ἔχει τηρηθεῖ, ἡ γλώσσα θὰ εἶναι ἀνίκανη νὰ χρησιμοποιηθεῖ ὡς μέσο πληροφόρησης. Τὸ νὰ ἔχουμε διαμορφώσει τὴ γλώσσα μας μετὰ κάποιο συγκεκριμένο τρόπο, καὶ ὄχι μετὰ κάποιον ἄλλο, ἐνέχει *ὄντολογικὲς δεσμεύσεις*.

Τὸ κοινὸ μας ἀπόθεμα λέξεων ἐνσωματώνει ὅλες τίς διακρίσεις, τίς ὁποῖες οἱ ἄνθρωποι θεώ-

13. Καὶ ἄλλοῦ μιλάει γιὰ «τὴν καθολικευμένη πλάνη τοῦ νὰ παραμελοῦμε τίς *περιστάσεις* στὶς ὁποῖες λέγεται κάτι —τοῦ νὰ ὑποθέτουμε ὅτι οἱ λέξεις *μόνες* τοὺς μποροῦν ποτὲ νὰ συζητηθοῦν, μετὰ ἐντελῶς γενικὸ τρόπο» (*SS*, σ. 118, ἔμφαση στὸ πρωτότυπο).

ρησαν ότι αξίζει να κάνουν, και όλες τις σχέσεις που αξίζει να σημειωθούν, στη ζωή πολλών γενεών: Αὐτὲς εἶναι σχεδὸν βέβαιο ὅτι θὰ εἶναι πολὺ πλουσιότερες καὶ πολὺ ἐγκυρότερες ἀπὸ ὅ,τιδήποτε θὰ μπορούσαμε ἐσεῖς καὶ ἐγὼ νὰ ἐπινοήσουμε μεταξὺ τύρου καὶ ἀχλαδιοῦ, διότι ἄντεξαν στὴ μακρόχρονη δοκιμασία τῆς ἐπιβίωσης τοῦ ἱκανοτέρου (they have stood up to the test of the survival of the fittest· ἐνθ. ἀν., σ. 182, ἔμφαση δική μου).

Ἡ ἴδια ἀκριβῶς ἰδέα ἐπαναλαμβάνεται μὲ ἀμείωτη ἔνταση ἀργότερα καὶ μὲ κάποιες ἀξιοσημειώτες προσθήκες:

Ἄς ὑποθέσουμε κάτι πὺ ἀπὸ μίαν ἄποψη εἶναι ταυτολογία, ὅτι μακροπρόθεσμα οἱ μορφὲς ὁμιλίας οἱ ὁποῖες ἐπέζησαν εἶναι καὶ οἱ ἱκανότερες (οἱ ἐπαρκέστερες) μορφὲς ὁμιλίας (the forms of speech which survive will be the fittest (most efficient) forms of speech, Three Ways of Spilling Ink, PP, σ. 281, ἡ πρώτη ἔμφαση δική μου, οἱ ἄλλες τοῦ Austin).

Δὲν βρίσκω ἄλλα λόγια γιὰ νὰ χαρακτηρίσω αὐτὴ τὴ θεωρία, παρὰ μονάχα ὡς τὴν πεποίθηση ὅτι στὴν ὁργάνωση τῆς γλώσσας μας ἡ λογικὴ θὰ θριαμβεύσει τελικὰ σὲ βάρος τοῦ ἀντιθέτου της. Ὁ Stuart Hampshire καὶ ὁ Keith Graham σχεδὸν μὲ μία φωνὴ τονίζουν τὴν, ἔκδηλα ἄλλωστε, ὀρθολογικὴ προέλευση αὐτῆς τῆς (ἀνυπόκριτα αἰσιόδοξης) ἐπιστημολογικῆς ὑπόθεσης, παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι ὁ δεύτερος ἔχει ταυτόχρονα μιλήσει γιὰ τὸν «ἐμπειρισμὸ» τοῦ Austin. Ὁ Hampshire γράφει: «Ἡ ἰσχυρότερη διατύπωση τῆς θέσης (τοῦ Austin) μπορεῖ νὰ θεωρηθεῖ κάτι σὰν ἐφαρμογὴ τῆς Ἀρχῆς τοῦ Ἀποχρῶντος Λόγου τοῦ Leibniz. Γιὰ κάθε διάκριση πὺ διαπιστώνουμε στὴν κοινὴ γλώσσα ὑπάρχει κάποιος λόγος, ὁ ὁποῖος θὰ ἀνακαλυφθεῖ ἂν τὸν ἀναζητήσουμε ἀρκετά, ἱκανὸς νὰ ἐξηγήσει γιατί αὐτὴ ἡ διάκριση ὑπάρχει¹⁴». Ὁ Graham ἐπικυρώνει πλήρως αὐτὴ τὴν ἐκδοχὴ (καὶ δὲν εἶναι ὁ μόνος¹⁵): «Συμφυῆς μὲ τὴν ἀντίληψη τοῦ Austin γιὰ τὴ γλώσσα εἶναι ἡ ἀποδοχὴ ἑνὸς εἶδους τῆς ἀρχῆς τοῦ ἀποχρῶντος λόγου» (σ. 34, ἔμφαση δική μου). Καὶ σύμφωνα μὲ τὸν ὀρισμὸ τοῦ ἴδιου τοῦ Leibniz γι' αὐτὴ τὴν ἀρχή:

14. SYM, σ. 35.

15. Πράγματι, καὶ ὁ St. Cavell συνηγορεῖ γιὰ τὴν ὀρθότητα αὐτῆς τῆς ἐρμηνείας, ὄχι μόνο ἔμμεσα, μὲ ὅσα ὑποστηρίζει πῶς κάτω (βλ. τμ. 2), ἀλλὰ καὶ ἄμεσα, θεωρώντας ὅτι ὁ Urmson καὶ ὁ Warnock, τῶν ὁποίων τὴν ἀντίδραση στὴν ἐκδοχὴ τοῦ Hampshire ἐξετάζει καὶ ὁ ἴδιος, «τετριμμενοποιοῦν τὶς διατυπώσεις τοῦ Hampshire, ὅποια καὶ ἂν εἶναι τὰ μειονεκτήματά τους». Austin at Criticism, *The Philosophical Review*, April 1965, σ. 207, ἔμφαση δική μου.

Γιὰ κάθε τι ποὺ συμβαίνει ὑπάρχουν λόγοι γιατί εἶναι ἔτσι μᾶλλον, παρὰ κάπως ἄλλιως ἢ —ποὺ κάνει τὸ ἴδιο— ὅτι ὑπάρχει γι' αὐτὸ ἀπόδειξη *a priori*¹⁶.

Ἀπὸ τὰ ἀνωτέρω προκύπτει ὅτι κατὰ τὸν Austin ἐλάχιστη ἐλευθερία ἔχουμε στὸ πῶς θὰ διαμορφώσουμε ἓνα ἀποτελεσματικὸ σύστημα ἐπικοινωνίας. (Ἡ λέξη «ἀποτελεσματικὸ» εἶναι κλειδί ἐδῶ. Χωρὶς τὴν ἀξίωση τῆς ἀποτελεσματικῆς ἀνταλλαγῆς πληροφοριῶν, ἡ ἐξέλιξη τῆς γλώσσας θὰ μπορούσε νὰ ἀγνοήσει ἐντελῶς τὴν ἀντικειμενικὴ δομὴ τοῦ κόσμου καὶ νὰ κατασκευαστεῖ κυριολεκτικὰ χωρὶς φραγμούς). Ὅτι ἡ γλώσσα ὀφείλει προκαταβολικὰ νὰ συμμορφωθεῖ μὲ τὴ σύσταση τῆς πραγματικότητας, τὴν ὁποία προορίζεται νὰ περιγράψει, «εἶναι οὐσιαστικὰ ταυτολογία». Τὸ θεώρημα ποὺ προκύπτει ἀπ' αὐτὰ τὰ ἀξιώματα μᾶς ἐπαναφέρει στὴ θέση τὴν ὁποία ἐπεσήμανα ἀπὸ τὴν ἀρχή· ὅτι ἡ γλώσσα ποὺ ἔχουμε, ἂν βέβαια εἶναι ἀποτελεσματικὴ —καὶ γιὰ τὸν Austin εἶναι ταυτολογία πῶς εἶναι— εἶναι καὶ ἡ μόνη ποὺ θὰ μπορούσαμε νὰ ἔχουμε. Ἄν δὲν κατορθώναμε νὰ ποῦμε αὐτὸ ποὺ θὰ ἔπρεπε νὰ ποῦμε, ἡ γλωσσικὴ ἐπικοινωνία θὰ ἦταν ἀπλὰ ἀδύνατη. Τέτοια ἐπικοινωνία εἶναι δυνατή, ἄρα πράγματι λέμε αὐτὸ τὸ ὁποῖο ἔπρεπε νὰ ποῦμε, δηλαδή τὸ καλύτερο δυνατό (the fittest), τὸ ὁποῖο καὶ ἐπέζησε. Καὶ ἐπομένως αὐτὸ θὰ πρέπει καὶ νὰ συνεχίσουμε νὰ λέμε. Ὅτι ἐπέζησε, ὅ,τι ἄντεξε στὴ δοκιμασία, δὲν ἐπεκράτησε στὴν τύχη οὔτε χάρη στὸν ἄναρχο αὐθορμητισμὸ τῆς ἀνθρώπινης ιδιοσυγκρασίας. Ἐπεκράτησε γιατί μετέδιδε ἀκριβέστερα καὶ συντομότερα (ἡ φυσικὴ οἰκονομία τῆς γλώσσας· A Plea..., σ. 190) τὶς πληροφορίες ποὺ περιέκλειε, ἀπὸ κάθε ἄλλη ἐναλλακτικὴ καὶ ἀνταγωνιστικὴ τῆς ἔκφραση. Καὶ τοῦτο διότι ἴστατο πλησιέστερα καὶ ὑπηρετοῦσε καλύτερα τὸν ὑπερβατικὸ προορισμὸ τῆς γλώσσας, δηλαδή τὴν ἀποτύπωση, μὲ συμβολικὸ τρόπο, τῆς ἴδιας τῆς πραγματικότητας. Κεντρικὸ γνῶρισμα τῆς ὑπερβατικῆς μεθόδου εἶναι ἡ ἀναδρομὴ ἀπὸ μία καθιερωμένη πρακτικὴ στὶς προϋποθέσεις οἱ ὁποῖες ὑπαγόρευσαν τὴν καθιέρωσή της καὶ οἱ ὁποῖες συνεπῶς θὰ ἀπέκλειαν κάθε ἄλλη. Ἀλλὰ τότε, ἡ ὑπερβατικὴ θεμελίωση αὐτῆς τῆς πρακτικῆς σημαίνει ὅτι ἡ χρῆση, ἡ ὁποία ἐν τέλει καθιερώθηκε, δὲν ἦταν ἀπλὰ καὶ μόνο ἡ ἐνδεδειγμένη. Ἦταν οὐσιαστικὰ ἡ μοναδική.

Ὁ ἀντίκτυπος τῶν συνεπειῶν αὐτῆς τῆς θέσης γιὰ τὴ γλώσσα γίνεται αἰσθητὸς ἔξω ἀπ' αὐτὴ τὴν ἴδια, καὶ εἶναι αὐτὸ ἀκριβῶς ποὺ ἔχει σημασία γιὰ τὴ φιλοσοφία. Ὁδηγεῖ μοιραία στὴν ἀλληλένδετη ὑπόθεση ὅτι ἡ με-

16. *Disourse on Metaphysics* xiii. Περιλαμβάνεται στὴ συλλογὴ *The European Philosophers from Descartes to Nietzsche*, N. York, Monroe C. Beardsley ed., Modern Library, 1960, σ. 262, ἔμφαση δική μου.

λέτη της γλώσσας μπορεί να μάς μάθει κάτι *για τον κόσμο* (όταν οί άλλοι τρόποι έχουν εξαντληθεί).

2. Ἡ ἀναγκαία σχέση γλώσσας καὶ κόσμου, καὶ ἡ ἀρχὴ τῆς ἀντιστοιχίας.

Ἄν ἔχουμε κάνει (στὴ γλώσσα μας) αὐτὸ ποὺ *πρέπει*, τότε δὲν ἀπομένει τίποτα ἄλλο ποὺ θὰ μπορούσαμε νὰ εἶχαμε κάνει στὴ θέση του. Ἀλλὰ τότε, ὅ,τι κάνουμε στὴ γλώσσα εἶναι *ἀναγκαῖο*. Αὐτὴ ἡ ἐκδοχὴ γιὰ τὴ φιλοσοφία τοῦ Austin, ἡ ὁποία ἐμφανῶς ὑπονοεῖται (μὲ ἀρκετοὺς δισταγμοὺς καὶ παλινωδίες, εἶναι ἀλήθεια) ἀπὸ τὸ σύνολο σχεδὸν τῶν σχολιαστῶν του, διατυπώνεται κατηγορηματικὰ ἀπὸ τὸν St. Cavell:

Ξεκινώντας ἀπὸ τὴν κοινὴ γλώσσα, στὸ βαθμὸ τουλάχιστον ποὺ ἐνδιαφέρει τὴ φιλοσοφία, ἐντάσσεται κανεὶς μέσα σ' ἓνα πλάνο ἀπὸ τὸ ὁποῖο φαίνεται ὅτι (1) μπορεί νὰ ὑποστηριχθεῖ ὅτι κάποιος μπορεί ἐξ ἴσου ἀρμόδια ἢ ἐξ ἴσου ἀληθινὰ νὰ κοιτάει τὸν κόσμο, ὅσο νὰ κοιτάει τὴ γλώσσα, (2) ὅτι κανεὶς ἀναζητεῖ *ἀναγκαῖες ἀλήθειες* «γιὰ» τὸν κόσμο (ἢ γιὰ τὴ γλώσσα) καὶ συνεπῶς ὅτι δὲν μπορεί ποτὲ νὰ ἱκανοποιηθεῖ μὲ ὅ,τιδήποτε —ἐγὼ τουλάχιστον— θὰ θεωρούσα ὡς *ἀπλὴ περιγραφή* τοῦ πῶς οἱ ἄνθρωποι πράγματι μιλοῦν καὶ ὅτι συνεπῶς ἐκεῖνο ποὺ ἀναζητεῖ κανεὶς εἶναι ἓνα εἶδος ἐξήγησης τοῦ *γιατί* οἱ ἄνθρωποι μιλοῦν ὅπως μιλοῦν. Καὶ ἀκόμα, (3), ὅτι ἐν τέλει καθόλου δὲν ἐνδιαφέρεται κανεὶς γιὰ τὸ πῶς οἱ ἄλλοι ἄνθρωποι μιλοῦν ἀλλὰ γιὰ τὸ τί *καθορίζει* πότε καὶ γιατί κάποιος προτίθεται ἢ διστάζει νὰ χρησιμοποιοῦν μία συγκεκριμένη φράση ὁ ἴδιος (Austin at Criticism, σ. 205, ἔμφαση δική μου).

Τὸ κανονιστικὸ στοιχεῖο κυριαρχεῖ σ' αὐτὸ τὸ ἀπόσπασμα καὶ διεκδικεῖ τὰ πρωτεῖα ἀπὸ τὸ περιγραφικὸ, ἀλλὰ κάτι τέτοιο κάθε ἄλλο παρὰ ξεφεύγει ἀπὸ τὸ ἀρχικὸ πρόγραμμα τοῦ ἴδιου τοῦ Austin. Ἄν δὲν προϋποθέτει ὅτι ὁ κανονιστικὸς παράγοντας ἔχει πλήρως ἱκανοποιηθεῖ, ἂν δηλαδὴ ἡ γλώσσα δὲν ἔχει συλλάβει τὴν πραγματικότητα μὲ τὸν ἓνα καὶ *μοναδικὸ* τρόπο, τότε ἡ φράση τοῦ Austin «ὀξύνοντας τὴν ἀντίληψή μας γιὰ τὸ πῶς χρησιμοποιοῦμε τὶς λέξεις *ὀξύνουμε τὴν ἀντίληψή μας γιὰ τὰ φαινόμενα*» (A Plea... σ. 182, ἔμφαση δική μου) θὰ ἐστερεῖτο ἐρεισμάτων. Ἄν ὑπῆρχαν *ἐναλλακτικὲς* γλῶσσες, δηλαδὴ ἐναλλακτικοί, ἰσοδύναμοι ἀλλὰ ὄχι καὶ ταυτόσημοι τρόποι ἐπικοινωνίας γιὰ τὸν κόσμο, τότε κοιτώντας καθέναν ἀπ' αὐτούς, δὲν θὰ κοιτούσαμε πλεόν τὸν κόσμο (τὰ φαινόμενα) ἀλλὰ ἄλλους τόσους δυνατοὺς κόσμους ὅσα θὰ ὑπῆρχαν καὶ ἐναλλακτικὰ συστήματα ἐπικοινωνίας. Καὶ συνεπῶς, τὸ πολὺ ποὺ θὰ μπορούσε τότε νὰ μάς διδάξει ἡ ἀνάλυση τῆς γλώσσας θὰ ἦταν, ὄχι πῶς εἶναι ὁ κόσμος ὁ ἴδιος ἢ

τουλάχιστον πώς είναι ο κόσμος αποκαλυπτόμενος μέσα από τη μία και μοναδική γλώσσα, αλλά πώς απεικονίζεται μέσα από κάθε διαφορετικό σύστημα επικοινωνίας. Και η στροφή μας στην έρευνα της γλώσσας δεν θα είχε πλέον παρά μονάχα *ανθρωπολογικό* ενδιαφέρον. Πάντως δεν θα αποτελούσε σέ καμμία περίπτωση τη μέθοδο, ή μία από τις μεθόδους, για την αναζήτηση της αλήθειας. Μόνον αν η σχέση γλώσσας και κόσμου είναι αναγκαία, μπορεί η ανάλυση της γλώσσας να έχει κάποια επιστημολογική σπουδαιότητα, να αναχθεί δηλαδή στο επίπεδο μίας *γλωσσικής φιλοσοφίας*¹⁷.

Η αντιπαραβολή παρόμοιων αντιλήψεων για τη σχέση γλώσσας και κόσμου με τις αντίστοιχες απόψεις του Wittgenstein ή, τέλος πάντων, τις απόψεις του όπως συνήθως τις παρουσιάζουν αξιόπιστοι έρμηνευτές του, πιστοποιούν την άγεφύρωτη διάσταση ανάμεσά τους αλλά και τη συνακόλουθη διαφορά ανάμεσα στην αμιγώς γλωσσική φιλοσοφία και στον γενικόλογικό όρο «φιλοσοφία της γλώσσας». (Για τις διαφορές του Austin με τον Wittgenstein βλ. τμ. 3). Σύμφωνα τουλάχιστον με τον David Bloor ούτε η σχέση γλώσσας και κόσμου είναι δρόμος μονής κατεύθυνσης ούτε, πολύ λιγότερο, οί ποικιλίες των γλωσσικών παιχνιδιών μπορεί να ύποτεθεί ότι προκύπτουν αναγκαία (ουσιαστικά μία τέτοια υπόθεση αποτελεί αντίφαση εν τοις όροις). Ο Bloor αντίθετα, στηρίζοντας την έρμηνεία του και σε μία προγενέστερη του E. K. Specht¹⁸ αποδίδει στον Wittgenstein το ιδιότυπο δόγμα της «αυθορμησίας» ως απάντηση στο έρώτημα, πώς γεννιούνται τα νέα γλωσσικά παιχνίδια ή πώς τροποποιούνται τα παλιά. Γράφει:

Κατά το σχεδιασμό ενός νέου γλωσσικού παιχνιδιού, ο Specht κρίνει ότι οί κανόνες της γλώσσας *δεν αναγιγνώσκονται μέσα από τα αντικείμενα* αλλά αντίθετα *σχεδιάζονται αυθόρ-*

17. Ο όρος «γλωσσική φιλοσοφία» (linguistic philosophy) δεν πρέπει σε καμιά περίπτωση να συγχέεται με τον γενικότερο και πολύ διαφορετικό όρο «φιλοσοφία της γλώσσας». Ο δεύτερος δηλώνει απλά ένα *αντικείμενο* της φιλοσοφικής έρευνας, από τη διερεύνηση του οποίου μπορεί θεωρητικά να προκύψει ό,τιδήποτε. Ο πρώτος, αντίθετα, δηλώνει μία συγκεκριμένη φιλοσοφική τοποθέτηση έναντι της γλώσσας, είναι πλήρης θεωρητικών παραδοχών γι' αυτήν, και είναι άδιανόητος χωρίς την αλληλένδετη βεβαιότητα ότι, αναλύοντας τη γλώσσα, θα μάθουμε κάτι για την πραγματικότητα. (Βλ. σχετικά, GRAHAM, κεφ. *Philosophy of Language as a Method* και *Philosophy of Language as a Subject*, σσ. 8-52 και 53-87 αντίστοιχα και κυρίως John R. SEARLE, *Speech Acts*, Cambridge, Univ. Press, 1988, σ. 3-4.

18. E. SPECHT, *The Foundations of Wittgenstein's Late Philosophy*, transl. D. Walford, Manchester, Univ. Press, 1963, σ. 165.

μητα, δηλαδή ἐλεύθερα καὶ ἐν ἀπουσία καθορισμῶν. Κάτι τέτοιο πλησιάζει ἐπικίνδυνα τὸν ἠθελημένο σκοταδισμό. Ἀλλὰ φυσικὰ ὁ Sprechit ἀπλῶς ἀκολουθεῖ σ' αὐτὸ τὸν Wittgenstein, ὁ ὁποῖος πρῶτος ἐπικαλέστηκε τὴ μυστηριώδη κατηγορία τῆς αὐθορμησίας¹⁹.

Ἄν μή τι ἄλλο, ὑπάρχει τουλάχιστον συνέπεια σ' αὐτὴ τὴν ἄποψη. Ἡ νομοτελειακὴ προέλευση τῆς γλώσσας θὰ ἀπέκλειε τὴν πολλαπλότητα τῶν γλωσσικῶν παιχνιδιῶν, ὅπως ἀκριβῶς τὸ προδιέγραψε καὶ ὁ Rush Rees γιὰ τὸ ἴδιο θέμα (βλ. σημ. 2).

Θεωρίες γιὰ τὴ δημιουργία τῆς γλώσσας ὅπως ἡ πιὸ πάνω θὰ ἄγγιζαν γιὰ τὸν Austin τὸ ὄριο τῆς ὄνειροκρισίας. (Ἀλλὰ οὔτε καὶ ὁ Bloor φαίνεται νὰ ἔχει πολὺ καλύτερη γνώμη). Γιὰ τὸν ἴδιο γλώσσα καὶ νόημα δὲν θὰ ἦταν τίποτα χωρὶς τὸν κόσμος:

Ἄν πρόκειται νὰ ὑπάρξει ὁλότελα ἡ ἐπικοινωνία αὐτοῦ τοῦ εἶδους, τὸ ὁποῖο κατορθώ-
νουμε μὲ τὴ γλώσσα, θὰ πρέπει νὰ ὑπάρχει ἓνα ἀπόθεμα συμβόλων τὰ ὁποῖα ὁ ἀποστολέας
(communicator) —ὁ ὁμιλητής— νὰ μπορεῖ νὰ ἀναπαραγάγει κατὰ βούληση καὶ τὰ ὁποῖα ὁ
παραλήπτης (communicatee) —δηλαδή τὸ ἀκροατήριον— νὰ μπορεῖ νὰ ἐπιθεωρήσει. Τὰ σύμ-
βολα αὐτὰ μπορούμε νὰ τὰ ἀποκαλέσουμε «λέξεις». (...) *Θὰ πρέπει ἐπίσης νὰ ὑπάρχει καὶ*
κάτι ἄλλο ἀπὸ τίς λέξεις, κάτι γιὰ τὴ δήλωση τοῦ ὁποίου οἱ λέξεις προορίζονται. Αὐτὸ θὰ
μπορούσαμε νὰ τὸ ὀνομάσουμε «ὁ κόσμος» (Truth, PP, σ. 121, ἔμφαση δική μου).

Καὶ ἂν μπορεῖ κανεὶς νὰ διακρίνει σ' αὐτὴ τὴ θεμελίωση ἔστω καὶ τὸν παραμικρὸ χῶρο γιὰ τὴν εἰσβολὴ κάποιας «αὐθορμησίας» στὴν οἰκοδό-
μηση τῆς γλώσσας, τὰ λόγια ποὺ ἀκολουθοῦν δὲν ἀφήνουν κανέναν:

«Ἐπὶ πλέον, (ὀφείλουμε νὰ παρατηρήσουμε), ὁ κόσμος ὁ ἴδιος θὰ πρέ-
πει νὰ παρουσιάζει *ὁμοιότητες* καὶ *διαφορές* (τὸ ἓνα δὲν μπορεῖ νὰ ὑπάρξει
χωρὶς τὸ ἄλλο): ἂν κάθε τι ἦταν ἀπόλυτα ἀδιαφοροποίητο ἀπὸ κάθε τι ἄλλο
ἢ ἐντελῶς ἀνόμοιο μὲ ὅ,τιδήποτε ἄλλο *δὲν θὰ εἴχαμε τίποτα νὰ ποῦμε*».
(ἐνθ' ἂν., ἔμφαση δική μου).

Τὸ ὅτι ἔχουμε ὁλότελα κάτι νὰ ποῦμε, τὸ ὅτι δηλαδή ἔχουμε γλώσσα,
ὀφείλεται στὸ γεγονὸς ὅτι ὑπάρχει κάτι *ἔξω ἀπὸ τὴ γλώσσα*, ὁ ratio essendi
τῆς ὁποίας δὲν εἶναι παρὰ νὰ μιλάει γι' αὐτό. Καὶ τίποτα ἄλλο δὲν μπορεῖ
νὰ διεκδικήσει τὴν ὑποψηφιότητα γι' αὐτὴ τὴν ἐπίζηλη θέση, ἀπὸ τὸν κό-
σμο τὸν ἴδιο ἢ τὴν πραγματικότητα. Τὸ ζήτημα τῆς *προτεραιότητας* ἀνά-
μεσα στὴ γλώσσα καὶ στὸν κόσμος ἔχει τεθεῖ ἀμετάκλητα καὶ ἔχει ἀπαντη-

19. WITTGENSTEIN, *A Social Theory of Knowledge*, McMillan Press, 1983, σ. 48, ἔμφαση δική μου.

θεϊ ανάλογα. Για να κατορθώσει ή γλώσσα να αποκαλύψει κάτι στον άλλον, ξεκινώντας από τον αποστολέα και καταλήγοντας στον παραλήπτη, θα πρέπει να συντονιστεί με τον κόσμο και να οίκοδομηθεί καθ' υπόδειξή του. 'Η διάρθρωση του κόσμου υπαγορεύει τη διάρθρωση των συμβόλων της γλώσσας. 'Η αίσθηση των διαφορών, των όμοιοτήτων και των αντιθέσεων υπαγορεύει την εισαγωγή στο σύστημα επικοινωνίας μας των συνωνύμων, των συμβατών και των αντιθέτων κατηγορημάτων. Τα προηγούμενα αποσπάσματα ελάχιστη αμφιβολία επιτρέπουν ότι για τον Austin εκείνο που δίνει νόημα στα σύμβολα (ή τις λέξεις) είναι ή ίδια ή δομή του κόσμου, ή αντικειμενική υπόσταση των διαφορών και των όμοιοτήτων, και μάλιστα, πρωτογενώς το ίδιο το γεγονός ότι ο κόσμος έχει κάποια δομή. 'Η γλώσσα όχι μόνο μπορεί αλλά και οφείλει να διασώσει και να αποτυπώσει, αν και με το δικό της τρόπο, δηλαδή *συμβατικά*, αυτήν ακριβώς τη δομή. Πρόκειται φυσικά για ένα σφριγηλό γλωσσικό ρεαλισμό²⁰ (του είδους το οποίο ο Kant έχει αποκαλέσει «υπερβατικό», το έσχατο όριο της αναγωγής, το *non plus ultra*, το οποίο στον Kant είναι οί έννοιες). Μ' αυτή την έννοια και μόνο έχει λογική και μπορεί να βρει δικαίωση ή αντιστροφή αυτής της σχέσης, όταν επιχειρείται από τη μέθοδο της γλωσσικής ανάλυσης, με τον σκοπό να μάθουμε κάτι για τον κόσμο τον ίδιο, ξεκινώντας από ό,τι έχει εν ονόματί του διασώσει ή γλώσσα. Μόνο αυτού του είδους ή θεμελίωση μπορεί να δικαιολογήσει τη στροφή του φιλοσόφου στην ανάλυση της γλώσσας και την κυριαρχία του motto «όξύνοντας την αντίληψή μας για τις λέξεις όξύνουμε την αντίληψή μας για τα φαινόμενα», το οποίο ή επίδραση του Austin επέβαλε στην αναλυτική φιλοσοφία.

Ο Austin λοιπόν υίοθετεί μία *αντιστοιχιστική θεωρία* για το νόημα. Έχει ταυτόχρονα, όπως είναι επόμενο, και μία *αντιστοιχιστική θεωρία* για την *αλήθεια*. 'Η πρώτη υπαγορεύει τη δεύτερη αλλά για κανένα λόγο δεν πρέπει να νομίσουμε ότι αυτή ή θεωρία για το νόημα μπορεί τελικά να αναχθεί σε μία *επαληθευτική* θεωρία. Το είδος της αντιστοίχισης το οποίο έχει κατά νοῦ ο Austin κινείται σε πολύ ευρύτερα περιθώρια απ' αυτά που επιτρέπει ή *επαληθευτική* θεωρία. 'Η ταύτισή τους και ή απόδοση στον Austin μίας *επαληθευτικής* θεωρίας για το νόημα, σαν εκείνη την μάλλον αποτυχημένη θεωρία την οποία ο Fr. Weissman συμπύκνωσε στη διαβόητη

20. Και μάλιστα, κατά τον PEARS, είναι ή *μακροβιότητα* ενός γλωσσικού σχήματος ή της γλώσσας συνολικά, ή οποία δηλώνει την αντικειμενική της προέλευση. «(...) τα διαπιστευτήρια που έγγυώνται τον ρεαλισμό — ή μακρόχρονη υπηρεσία της», *SYM*, σ. 52.

φράση «τὸ νόημα μίας πρότασης εἶναι ἡ μέθοδος ἐπαλήθευσής της²¹», πρέπει νὰ ἀποκλειστεῖ γιὰ ἕναν οὐσιαστικὸ λόγο.

Αὐτὸς ἔχει νὰ κάνει μὲ τὴν κατ' ἐπανάληψη διακηρυγμένη ἀποψή του, ὅτι ἄλλο εἶναι ἐκεῖνο τὸ στοιχεῖο τῆς γλώσσας, τὸ ὁποῖο εἶναι ὁ φορέας τοῦ νοήματος, καὶ ἄλλο ἐκεῖνο τὸ ὁποῖο εἶναι ὁ φορέας τῆς ἀλήθειας. Τὸ πρῶτο στοιχεῖο, ὅπως ἐξηγεῖ στὸ σημαντικότερο ἴσως ἄρθρο του «Truth», ἀντιστοιχεῖ στὸν ἀγγλικὸ ὄρο sentence, δηλαδή ὅ,τι θὰ μπορούσαμε νὰ ὀνομάσουμε στὰ ἑλληνικὰ «γραμματικὴ πρόταση», (ἢ ἀπλὰ «πρόταση») ἐννοώντας ἐκείνη τὴ γλωσσικὴ μονάδα ἡ ὁποία, ἂν καὶ ἔχει πλήρες νόημα, παραμένει γιὰ τὸν Austin κατηγορηματικὰ πέρα ἀπὸ ζητήματα ἀλήθειας ἢ ψεύδους: «Τὸ ζήτημα τῆς ἀλήθειας ἢ τοῦ ψεύδους δὲν ἀφορᾷ μόνο τὸ τί εἶναι μία πρόταση (sentence) οὔτε κὰν τὸ τί ἐννοεῖ μία πρόταση ἀλλὰ μονάχα, μιλώντας γενικά, τὶς περιστάσεις μέσα στὶς ὁποῖες αὐτὴ ἐκφέρεται. Οἱ προτάσεις οἱ ἴδιες (sentences as such) δὲν εἶναι οὔτε ἀληθεῖς οὔτε ψευδεῖς» (SS, σ. 111, ἔμφαση δική μου). Ἐκεῖνο τὸ στοιχεῖο τῆς γλώσσας τὸ ὁποῖο ἐκτὸς ἀπὸ τὸ καθαρὸ νόημα, μπορεῖ ἐπὶ πλεόν νὰ ἀνταποκρίνεται στὶς ἐρωτήσεις τῆς ἀλήθειας ἢ τοῦ ψεύδους, εἶναι ἡ δήλωση, ἢ ἀπόφανση (statement) δηλαδή, σύμφωνα μὲ τὸν Austin, «μία γραμματικὴ πρόταση, ὅταν αὐτὴ χρησιμοποιεῖται ἀπὸ κάποιον συγκεκριμένο ὁμιλητὴ σὲ κάποια συγκεκριμένη περίσταση» (Truth, PP, σ. 119, ἔμφαση στὸ πρωτότυπο).

Οἱ συνέπειες αὐτῆς τῆς διαφοροποίησης ἔχουν μεγάλη σπουδαιότητα, ἂν ὄχι καθ' ἑαυτές, πάντως γιὰ τὴ σωστὴ κατανόηση τῆς εἰδικῆς θέσης τοῦ Austin²² γιὰ τὸ νόημα καὶ τὴν ἀλήθεια. «Ὑπάρχουν στὴ διάθεσή μας», γράφει, περιγραφικὲς συμβάσεις, οἱ ὁποῖες συνδέουν τὶς λέξεις (τὶς γραμματικὲς προτάσεις) μὲ τὰ εἶδη τῶν περιστάσεων, τῶν πραγμάτων ἢ τῶν γεγονότων ποὺμποροῦν νὰ βρεθοῦν στὸν κόσμος. Ὑπάρχουν ὅμως ἐπίσης καταδεικτικὲς συμβάσεις (δηλώσεις), οἱ ὁποῖες συνδέουν τὶς λέξεις μὲ τὶς ἱστορικὲς καταστάσεις ποὺμποροῦν νὰ βρεθοῦν στὸν κόσμος. Μία δήλωση, κατὰ ταῦτα, εἶναι ἀληθὴς ὅταν ἡ ἱστορικὴ κατάσταση πραγμάτων πρὸς τὴν ὁποία συνδέεται μὲ τὶς καταδεικτικὲς συμβάσεις (ἐκείνη στὴν ὁποία «ἀναφέρεται») εἶναι τέτοιου τύπου, ὥστε ἡ πρόταση ποὺ χρησιμοποιήθηκε γιὰ τὴν ἐκφορὰ της νὰ συνδέεται μαζί της μὲ τὶς περιγραφικὲς συμβάσεις (ἐνθ' ἂν., PP, σ. 122, ἔμφαση στὸ πρωτότυπο).

21. Μία διατύπωση αὐτῆς τῆς ιδέας ἔχουμε στὸ ἄρθρο του Verifiability, (1945), *The Theory of Meaning*, London, G. H. R. Parkinson ed., Oxford, University Press, 1976, καὶ μίαν ἄλλη στὸ *Principles of Linguistic Philosophy*, London, McMillan Press, 1971, σ. 325.

22. «Ἡ ἐξέλιξη τῆς σκέψης τοῦ Austin στὸ *HDTW* γίνεται πληρέστερα κατανοητὴ ὡς διερεύνηση τῆς διαφορᾶς ἀνάμεσα στὴν πρόταση καὶ τὴ δήλωση», QUINE, *SYM*, σ. 90.

Έχουμε συνεπώς να κάνουμε έδω με μία διπλή σύνδεση και έτσι με μία διπλή *αντιστοιχία* ανάμεσα άφ' ενός στο νόημα και την πραγματικότητα και άφ' άλλου, την αλήθεια και την πραγματικότητα. Η δήλωση (ή απόφανση=statement) είναι αληθής για την ιστορική κατάσταση με την οποία συνδέεται, όταν ή πρόταση (sentence) από την οποία προήλθε συνδέεται με τη σειρά της με το *είδος* των καταστάσεων, από τις οποίες ή συγκεκριμένη (ή «καταδεικνυόμενη») ιστορική κατάσταση προήλθε. Τα πράγματα λοιπόν παρουσιάζονται κάπως έτσι: Υπάρχουν, από τη μία μεριά, οί άμιγώς περιγραφικές συμβάσεις (ή ό,τι ό Austin είχε νωρίτερα αποκαλέσει «τό κοινό απόθεμα των λέξεών μας»). Αυτές είναι *καθαρά γλωσσικές* οντότητες, καθ' έαυτές άδρανείς και μετέωρες. Κεντρικό τους γνώρισμα είναι να μπορούν να χειρίζονται τα *είδη* των γεγονότων (τα λόγια του Austin είναι the types of situation), δηλαδή, όπως εξηγεί ό Graham (σ. 192), συμβάσεις διαθέσιμες κάθε φορά για *καινούρια* χρήση. Υπάρχουν, από την άλλη μεριά, οί *ιστορικές* καταστάσεις στον κόσμο, δηλαδή καθετί που συμβαίνει *άπαξ*, και πού είναι συνεπώς *μοναδικό* και *άνεπανάληπτο*, στοιχείο δηλαδή τό όποιο οί περιγραφικές συμβάσεις δέν διαθέτουν. Άνάμεσά τους ίσταται ό ίδιος ό όμιλητής, δηλαδή ό χρήστης, αλλά κυρίως ό *κάτοχος* της γλώσσας, ό όποιος, σαν φορέας του συνόλου των περιγραφικών συμβάσεων, πρέπει κάθε φορά να *ταιριάζει* αυτές τις συμβάσεις με τη συγκεκριμένη ιστορική περίσταση, μετατρέποντας την ουδέτερη πρόταση (sentence) σε απόφανση ή δήλωση, συσχετίζοντας τό άμιγώς γλωσσικό στοιχείο (πού είναι μόνιμα στην κατοχή του) με την προσωπική του *ανάγνωση* της συγκεκριμένης περιστασης, εκτελώντας δηλαδή ό,τι ό Austin αποκαλεί μία *γλωσσική πράξη* (speech act). Επί του προκειμένου την πράξη της διαβεβαίωσης²³.

Η όλη διαδικασία θυμίζει έντονα την οίκεία λειτουργία της εφαρμογής μίας έννοιας ή, όπως λέει χαρακτηριστικά και ό ίδιος ό Austin, «για κάθε καπέλο τό κεφάλι πού του ταιριάζει» (*ένθ. άν.*, σ. 123). Η ικανότητα του κατόχου μίας γλώσσας να ταιριάζει τις στοιχειώδεις μονάδες της με τόν κόσμο και να λέει κατόπιν αυτό πού πρέπει να πεί την ώρα πού πρέπει, προϋποθέτει συνεπώς μία δυνατότητα *σύγκρισης* ανάμεσα στα δύο, άρα προϋποθέτει τη βαθύτερή τους συγγένεια. Άν γλώσσα και πραγματικότητα ήσαν πράγματα ξένα και ασύμμετρα, κάτι τέτοιο θα ήταν αδύνατο να πραγ-

23. «Μόλις κατανοήσουμε ότι εκείνο πού πρέπει να μελετήσουμε δέν είναι ή πρόταση αλλά ή έκφορά μίας κρίσης (the issuing of an utterance) έντός της όλης όμιλιακής κατάστασης, δέν θα είναι πλέον δυνατόν να μάς διαφύγει τό γεγονός ότι τό να *κάνεις μία δήλωση* *ισοδυναμεί με την έκτέλεση μίας γλωσσικής πράξης*», *HDTW*, σ. 139, ή πρώτη έμφαση του Austin.

ματοποιηθεῖ. Ὡστόσο κάτι τέτοιο πράγματι συμβαίνει —ἐπιστροφή ἐδῶ στὸ ὑπερβατικὸ ἐπιχείρημα— ἄρα γλῶσσα καὶ κόσμος εἶναι πράγματα συγκρίσιμα. Ἔχουν, μὲ ἄλλα λόγια, κάποια ἀντιστοιχία.

Πῶς ὅμως πρέπει νὰ νοηθεῖ αὐτὴ ἡ ἀντιστοιχία, ὥστε νὰ μὴν ἐκβάλει, ἀφ' ἐνός, σταδιακὰ στὶς ὀχθες μίας ἀνεπιθύμητης ἐπαληθευτικῆς θεωρίας καὶ νὰ διαφοροποιεῖται, ἀφ' ἑτέρου, ἀπὸ τὴν ἀλήθεια ὡς ἀντιστοιχία; Εἶναι ἐδῶ ἀκριβῶς ποὺ ἡ ἀντιδιαστολὴ ἀνάμεσα στὸ ἱστορικὸ καὶ τὸ ἄχρονο ἀποκτᾷ ἰδιαίτερη σημασία. Ἡ ἀντιστοιχία τῶν περιγραφικῶν συμβάσεων, δηλαδή τοῦ καθαροῦ νοήματος, μὲ τὴν πραγματικότητα, εἶναι κάτι τὸ ὁποῖο μὲ κανέναν τρόπο δὲν ἐντάσσεται στὸ χρόνο. Αὐτὴ ἡ ἀντιστοιχίσιση, μὲ ἄλλα λόγια, δὲν εἶναι τοῦ εἴδους τὸ ὁποῖο μπορεῖ ποτὲ νὰ χρονολογηθεῖ. Ἐκείνη ἡ ἀντιστοιχίσιση, ἀντίθετα, ἡ ὁποία ὑπόκειται στοὺς προσδιορισμοὺς τοῦ χρόνου καὶ εἶναι, ἐπομένως, ἐπιδεκτικὴ χρονολόγησης, εἶναι ἡ ἀντιστοιχίσιση τῆς δῆλωσης, τῆς ἀπόφανσης, μὲ τὴν πραγματικότητα. Αὐτὴ εἶναι, μὲ τὴ δική της ἔννοια, ἓνα γεγονὸς στὸ χῶρο καὶ τὸ χρόνο, διότι εἶναι ἡ συγκεκριμένη ἐκτέλεση μίας γλωσσικῆς πράξης ἀπὸ ἓνα συγκεκριμένο ἀνθρώπινο ὑποκείμενο, τῆς πράξης τοῦ διαβεβαιῶναι.

Τὸ ἐλάττωμα τῆς ἐπαληθευτικῆς θεωρίας ἔγκειται ἀκριβῶς σ' αὐτό, ὅτι σωρεύει τὸν ἄχρονο χαρακτήρα τοῦ νοήματος στὸν ἴδιο σάκο μὲ τὴ χρονικότητα τῶν ἀποφάνσεων, μὲ τὸ τί λέει κάποιος συγκεκριμένος ἄνθρωπος κάποια συγκεκριμένη στιγμή καὶ τὸ τί θὰ ἔπρεπε καὶ ἐμεῖς ἀνάλογα νὰ κάνουμε, γιὰ νὰ ἐπαληθεύσουμε ἢ νὰ διαψεύσουμε αὐτὸ ποὺ μᾶς εἶπε. Καὶ εἶναι αὐτὸ ἀκριβῶς τὸ ἐλάττωμα τὸ ὁποῖο ἡ θεωρία τοῦ Austin ἀποφεύγει —ἂν μάλιστα δὲν ἀποδοκιμάζει κιόλας— *χωρὶς ὅμως νὰ ἀποκόπτει ἔστω καὶ μία στιγμή τὴν ἄρρηκτη σχέση ἀνάμεσα στὴ γλῶσσα καὶ τὸν κόσμο*. Ἡ σχέση αὐτὴ πρέπει ἐξ ἅπαντος νὰ διασωθεῖ, ἂν πρόκειται ποτὲ αὐτὰ ποὺ λέμε νὰ πάρουν τοὺς χαρακτηρισμοὺς τῆς ἀλήθειας ἢ τοῦ ψεύδους. Ἡ ἀχρονικὴ ἀντιστοιχία ἀνάμεσα στὸ νόημα καὶ τὴν πραγματικότητα (τὴν καθαρὴν πρόταση καὶ τὸ εἶδος τῶν γεγονότων) πρέπει νὰ προϋποτεθεῖ, ἂν πρόκειται ποτὲ ἡ ἐν-τῷ-χρόνῳ ἀντιστοιχίσιση τῆς ἀπόφανσης μὲ τὴν πραγματικότητα νὰ ὁλοκληρωθεῖ. Ἀλλὰ ὅ,τι ἀποτελεῖ προϋπόθεση γιὰ κάτι ἄλλο, δὲν μπορεῖ νὰ ταυτίζεται μὲ αὐτό. (Ἄν ἦταν ἔτσι, ἡ προϋπόθεση ἢ ὁποία προορίζεται νὰ ἐξηγήσει τὴν ὑπαρξή του, θὰ εἶχε ἡ ἴδια τὴν ἀνάγκη τῆς στήριξης, τὴν ὁποία ὑποτίθεται ὅτι παρέχει).

Ἀλλὰ ἂν ὁ ἄχρονος χαρακτήρας τῆς γλώσσας, ἐκεῖνο ποὺ θὰ ὀνομάζουμε ἡ οὐσία της, εἶναι νὰ μπορεῖ νὰ συλλαμβάνει συμβολικὰ τὸν κόσμο ἢ, διαφορετικά, νὰ χειρίζεται τὶς περιστάσεις, μὲ δεδομένη (καὶ μάλιστα προκαταβολικά) τὴν ἀντιστοιχία τους, ὅπως τὴν ὀρίσαμε πιὸ πάνω, τότε δὲν θὰ πρέπει παρὰ νὰ ὑπάρχει μία γλῶσσα, ἂν βέβαια εἶναι μία καὶ ἡ πραγματικό-

τητα. Γιατί δὲν ὑπάρχει ἄλλος τρόπος ἑρμηνείας τοῦ ὅρου «ἀντιστοιχία».

Ὑποθέστε τώρα ὅτι μποροῦν νὰ ὑπάρξουν ὄχι ἓνα ἀλλὰ δύο (ἐνδεχομένως καὶ περισσότερα) καθ' ἑαυτὰ μὲν *πλήρη*, ἀλλὰ ταυτόχρονα ἀπολύτως ἀσύμπτωτα ἢ ἀσύμμετρα (ἐδῶ προτιμῆστε τὸν ὅρο ποὺ εἶναι σήμερα τοῦ συρμοῦ) συστήματα ἐπικοινωνίας μὲ κοινὸ ἀντικείμενο τὸν κόσμος. Ὡς καθ' ἑαυτὰ πλήρη ὀφείλουν νὰ περιλάβουν τὸ καθένα, ἔστω καὶ μὲ δικό του τρόπο, ὅλα ἐκεῖνα τὰ στοιχεῖα τὰ ὁποῖα συγκροτοῦν τὸ ὑπὸ περιγραφὴ ἀντικείμενο μέχρι τὴν ἐξάντλησή του. Μποροῦμε νὰ ἐπιδικάσουμε ἀνάμεσά τους; Σ' αὐτὴ τὴ μορφή τὸ ἐρώτημα εἶναι οὐσιαστικὰ ἀσυνάρτητο. Τί ἀλήθεια μπορεῖ νὰ σημαίνει ἡ διαβεβαίωση, ὅτι τὰ δύο συστήματα περιγράφουν *ἐξ ἴσου* καλὰ εἴτε τὸν κόσμος στὸ σύνολό του εἴτε κάθε μεμονωμένο στοιχεῖο του χωριστά, ἂν καὶ εἶναι ἀσύμμετρα; Ἄν ἡ πραγματικότητα, (τὸ ἀντικείμενο τῆς περιγραφῆς) εἶναι μία καὶ ἂν τὸ συγκεκριμένο στοιχεῖο τῆς περιγράφεται *πλήρως* τόσο στὸ ἐσωτερικὸ τοῦ ἐνὸς συστήματος ὅσο καὶ σ' αὐτὸ τοῦ ἄλλου, ὥστε καμμία διάσταση τοῦ ὑπὸ περιγραφὴ στοιχείου νὰ μὴν μένει ἀκάλυπτη τόσο στὴ μία γλῶσσα ὅσο καὶ στὴν ἄλλη, τότε πῶς ἀκριβῶς ἐννοοῦμε τὴ διαβεβαίωση ὅτι οἱ δύο γλῶσσες διαφέρουν; Ἄν τὸ στοιχεῖο τῆς πραγματικότητος τὸ ὁποῖο περιγράφουν εἶναι περατό, ἔχει δηλαδὴ ἀρχή, μέση καὶ τέλος, καὶ ἂν οἱ δύο γλῶσσες ἐξαντλοῦν τὴ λογικὴ του διάσταση, τότε τί νόημα ἔχει ἡ ὑπόθεση, ὅτι οἱ δύο γλῶσσες εἶναι ἀσύμπτωτες; Ὅταν ἔχουν (α) *κοινὴ ἀναφορὰ* καὶ (β) *ἐξαντλοῦν* περιγραφικὰ τὸ ἀντικείμενό τους ὄχι μόνο δὲν εἶναι ἀσύμπτωτες, ἀλλὰ εἶναι, ἀντίθετα, ἰσοδύναμες καὶ μάλιστα ὄχι μόνο μὲ τὴν ἀσθενέστερη, λογικὴ ἔννοια, ἀλλὰ καὶ μὲ τὴν ἰσχυρότερη, σημασιολογικὴ ἔννοια.

Ἄν λοιπὸν παραχωρηθεῖ ἡ ἀρχικὴ ὑπόθεση, ὅτι ἡ πραγματικότητα εἶναι *μία*, τότε, εἴτε ὅλες οἱ γλῶσσες οἱ ὁποῖες τὴν περιγράφουν πλήρως εἶναι σημασιολογικὰ ἰσοδύναμες εἴτε δὲν εἶναι σημασιολογικὰ ἰσοδύναμες, ὁπότε κάποια ἢ κάποιες ἀπ' αὐτὲς δὲν τὴν περιγράφουν πλήρως. Ἀλλὰ στὴν πρώτη περίπτωση καμμία ἐπιδίκαση δὲν εἶναι δυνατὴ, διότι καμμία ἐπιδίκαση *δὲν ἔχει κὰν θέση!* Καὶ στὴ δεύτερη περίπτωση, ὅπου κάποια ἀπ' ὅλες τὶς περιγραφὲς δὲν εἶναι πλήρης, ἡ ἐπιδίκαση ὄχι μόνο εἶναι δυνατὴ, ἀλλὰ ἔχει *ἤδη* γίνεи, ἀπὸ τὴ στιγμή ποὺ τὴν χαρακτηρίσαμε μὴ πλήρη.

Ἔτσι ἡ ὑπόθεση ὅτι ὑπάρχουν γλωσσικὰ συστήματα συμφυῶς ἀσύμμετρα μεταξύ τους καταλήγει σὲ ἀσυναρτησία, ἂν δὲν ἔχει ταυτόχρονα παρεμβληθεῖ μία δεύτερη, βοηθητικὴ ὑπόθεση, ὅτι καθένα ἀπ' αὐτὰ ἀντιστοιχεῖ καὶ σὲ κάποιο διαφορετικὸ *κοσμοεἶδωλο*, ἀσύμμετρο τὸ ἴδιο μὲ τὰ ὑπόλοιπα. Μὲ αὐτὴ τὴ βελτιωμένη ἐκδοχή, ἡ ὑπόθεση τῆς ἀσυμμετρίας ἀποκτᾷ τουλάχιστον μία δοκιμαστικὴ λογικὴ βιωσιμότητα. Καὶ μὲ αὐτὴ τὴ μορφή τὴν παρουσιάζει καὶ ὁ Feysabend:

Ἄρχικά, καὶ ὑπὸ τὴν ἐπήρεια τοῦ Wittgenstein, ἀναλογιζόμουν πράγματα πολὺ συγγενικά πρὸς τὰ παραδείγματα (σημ. τοῦ Kuhn) «γλωσσικὰ παιχνίδια» καὶ «μορφὲς ζωῆς» ἦσαν οἱ ὅροι ποὺ χρησιμοποιοῦσα τότε (...). Ἀπὸ διαφορετικὰ γλωσσικὰ παιχνίδια θὰ ἀναδύονταν διαφορετικὲς ἔννοιες, διαφορετικοὶ τρόποι ἀξιολόγησης τῶν ἀποφάνσεων, ἀκόμα καὶ διαφορετικὲς ἐποπτεῖες (perceptions) καὶ οἱ ὁποῖες ἐπομένως δὲν θὰ μπορούσαν νὰ εἶναι συγκρίσιμες (SFS, σ. 66, ἔμφαση δική μου).

Ἄν εἴχαμε νὰ κάνουμε μὲ συμφυῶς διαφορετικὲς ἔννοιες, διαφορετικούς λογικούς κανόνες καί, πρωτογενῶς, μὲ διαφορετικὲς ἐποπτεῖες ἀπὸ τίς ὁποῖες μοιραῖα προκύπτουν καὶ οἱ δύο πρῶτες διαφορές, τότε ἀσφαλῶς τὰ γλωσσικὰ συστήματα θὰ ἦσαν ἀσύμμετρα καὶ μάλιστα ἐκ προοιμίου, ἐφ' ὅσον θὰ ἀντιστοιχοῦσαν σὲ συμφυῶς ἀσύμμετρα κοσμοεῖδωλα. Ἀλλὰ γιατί νὰ ὑποθέσουμε ὁλωσδιόλου, ὅτι πράγματι ὑπάρχουν τέτοια κοσμοεῖδωλα; Ἀπὸ ποιὸ δεδομένο ἐπιβάλλεται ἡ ὑπόθεση τῆς ὑπαρξῆς τους; Μήπως ἀπὸ τὴν ἐμπειρικὴ διαπίστωση ὅτι ἤδη ὑπάρχουν διαφορετικὰ καὶ ἀσύμμετρα συστήματα ἐπικοινωνίας καὶ ἐπομένως θὰ πρέπει νὰ ὑπάρχουν καὶ διαφορετικὰ κοσμοεῖδωλα ποὺ νὰ τοὺς ἀντιστοιχοῦν; Ἀλλὰ ἡ μόνη θεωρία ποὺ μπορεῖ νὰ οἰκοδομηθεῖ ἀπὸ μία τέτοια προκείμενη εἶναι προκαταβολικὰ καταδικασμένη νὰ ἐμπλακεῖ σ' ἓναν ἀπελπιστικὸ φαῦλο κύκλο. Διότι γιὰ νὰ δικαιῶσαι νὰ ὑποθέσεις ὅτι πράγματι ὑπάρχουν κοσμοεῖδωλα διαφορετικὰ ἢ ἀσύμμετρα, ἀντιστοιχοῦντα σὲ διαφορετικὲς ἢ ἀσύμμετρες γλῶσσες, θὰ πρέπει νὰ προεξοφλήσεις ὅτι οἱ γλῶσσες αὐτὲς εἶναι πράγματι πλήρεις. Διότι ἂν ὄχι, τότε μπορεῖς νὰ ἐπιδικάσεις, ὑπὲρ τῆς πληρέστερης φυσικά. Ἀλλὰ μὲ ποιὸ δικαίωμα, ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά, συμπεραίνεις ὅτι εἶναι καὶ οἱ δύο πλήρεις; Προφανῶς διότι δέχεσαι προκαταβολικὰ ὅτι ἀντιστοιχοῦν σὲ ἀσύμμετρα κοσμοεῖδωλα. (Ἄν ἀντιστοιχοῦν σὲ ἓνα καὶ μόνο, ἢ θὰ εἶναι ἰσοδύναμες ἢ κάποια ἀπ' ὅλες θὰ εἶναι ἐλλιπής). Καὶ πῶς, τώρα, βεβαιώνεις ὅτι πράγματι ἀντιστοιχοῦν σὲ ἀσύμμετρα κοσμοεῖδωλα; Διότι τούτῃ τῇ φορὰ προεξοφλεῖς ὅτι εἶναι καὶ οἱ δύο πλήρεις. Γιὰ νὰ ἀποδείξεις, λοιπόν, ὅτι τὰ κοσμοεῖδωλα εἶναι ἀσύμμετρα θὰ πρέπει νὰ δεχτεῖς προκαταβολικὰ ὅτι οἱ γλῶσσες ποὺ τοὺς ἀντιστοιχοῦν εἶναι πλήρεις καὶ γιὰ νὰ ἀποδείξεις πάλι ὅτι οἱ γλῶσσες ποὺ τοὺς ἀντιστοιχοῦν εἶναι πλήρεις, θὰ πρέπει πάλι προκαταβολικὰ νὰ δεχτεῖς ὅτι τοὺς ἀντιστοιχοῦν ἀσύμμετρα κοσμοεῖδωλα. Οἱ δύο ἀξιώσεις εἶναι λογικὰ συζευγμένες καὶ καμιὰ τους δὲν μπορεῖ νὰ ἀποδειχθεῖ, χωρὶς νὰ θεωρηθεῖ —μὲ ἐμφανῆ πλέον τὴ λήψη τοῦ ζητουμένου— προκαταβολικὰ ἀληθὴς ἢ συζυγὴς τῆς.

Μοῦ φαίνεται ὅτι σὲ τέτοιες φαντασιοκοπίες ἡ φιλοσοφία τοῦ Austin εἶναι τὸ μόνο κατάλληλο ἀντιφάρμακο. Σὲ τελευταία ἀνάλυση δὲν ὑπάρχει παρὰ μόνον ἓνας τρόπος γιὰ νὰ μιλήσεις. Κι αὐτὸς εἶναι νὰ πεῖς αὐτὸ ποὺ

πρέπει. "Όταν κατορθώσεις και πείς αυτό, τότε τίποτα καλύτερο δὲν ἀπομένει νὰ πείς.

3. Όρισμοὶ καὶ κριτήρια.

Ό Η. Η. Price εἶχε πεῖ κάποτε ὅτι «τὸ νὰ ἔχεις μία ἔννοια ἰσοδυναμεῖ μὲ τὸ νὰ ἔχεις μία ἱκανότητα ἀναγνώρισης». Καὶ ὁ J. Bennett, συμπληρώνοντας, ὅτι «τὸ νὰ ἔχεις μία ἔννοια σημαίνει τὸ νὰ μπορεῖς νὰ λὲς πράγματα τοῦ εἴδους "νὰ ἕνας ἄνθρωπος" ἢ νὰ ἀπαντᾷς σὲ ἐρωτήματα τοῦ εἴδους "γιατί αὐτὸ εἶναι ἄνθρωπος;"²⁴». Φαίνεται συνεπῶς ὅτι τὸ νὰ ἔχεις μία ἱκανότητα ἀναγνώρισης ἰσοδυναμεῖ μὲ τὸ νὰ ἔχεις ἕνα κριτήριο. Καὶ φαίνεται ἐπίσης ὅτι γιὰ νὰ μπορεῖς νὰ ἀπαντᾷς πειστικὰ στὶς ἐρωτήσεις τῶν ἄλλων, τοῦ εἴδους «γιατί αὐτὸ εἶναι ἄνθρωπος», θὰ πρέπει ἐπὶ πλεόν νὰ ἔχουν καὶ οἱ ἄλλοι τὴν ἴδια ἱκανότητα ἀναγνώρισης, δηλαδὴ τὸ ἴδιο κριτήριο.

Προϋπόθεση, ἐπομένως, γιὰ τὴν ἱκανοποιητικὴ ἀνταλλαγὴ πληροφοριῶν εἶναι ἡ ἐπίτευξη ὅσο τὸ δυνατόν μεγαλύτερης ἀκριβολογίας: «Ἡ χρῆση ἀκατάλληλου ὀνόματος», (misnaming εἶναι ἡ λέξη τοῦ ἴδιου τοῦ Austin), «οὔτε εἶναι κάτι ἄνευ σημασίας οὔτε κάτι ποὺ μπορούμε νὰ τὸ πάρουμε στὰ ἄστεϊα. Ἄν ὀνομάσω κάτι στραβά, θὰ παραπλανήσω τοὺς ἄλλους καὶ θὰ παρανοήσω ὁ ἴδιος τὴν πληροφορία ποὺ οἱ ἄλλοι ἔδωσαν σὲ μένα. (...) Τὸ νὰ γνωρίζεις τί εἶναι ἕνα πράγμα εἶναι σὲ μεγάλο βαθμὸ τὸ νὰ γνωρίζεις τὸ ὄνομά του καὶ μάλιστα τὸ σωστὸ ὄνομά του» (Other Minds, PP, σ. 83, ἔμφαση δική μου).

Δύο πράγματα θὰ πρέπει νὰ ἱκανοποιοῦνται γιὰ νὰ ξέρουμε ὅτι, ἂν ὄχι πάντοτε, ἔστω τουλάχιστον μία φορὰ στὴ ζωὴ μας, χρησιμοποιοῦμε ὅλοι τὸ σωστὸ καὶ μόνο τὸ σωστὸ ὄνομα, γιὰ νὰ ὑποδηλώσουμε ὅλοι ἕνα καὶ μόνον ἕνα πράγμα. Τὸ πρῶτο στηρίζεται στὸ ὄντολογικὸ μας ὑπόδειγμα, γιὰ τὸ ὁποῖο ἤδη μιλήσαμε ἀρκετά· στὸ γεγονὸς δηλαδὴ ὅτι στὸν κόσμον ὑπάρχουν ὁμοιότητες καὶ διαφορές. Τὸ δεύτερο στοιχεῖο ἔχει νὰ κάνει μὲ μᾶς τοὺς ἴδιους καὶ μὲ τὸ πῶς θὰ ὀργανώσουμε τὶς συμβάσεις μας, ὥστε νὰ διασώζουν στὴ γλώσσα αὐτὲς τὶς ὁμοιότητες καὶ αὐτὲς τὶς διαφορές. «Οἱ λέξεις», γράφει ὁ Austin, «εἶναι τὰ ἐργαλεῖα μας. Καὶ θὰ πρέπει, σ' ἕναν ἐλάχιστο βαθμὸ, νὰ χρησιμοποιοῦμε καθαρὰ ἐργαλεῖα. Θὰ πρέπει νὰ ξέρουμε τί ἐννοοῦμε καὶ τί ὄχι» (A Plea..., PP, σ. 181). Αὐτὸ σημαίνει, ἐπομένως, νὰ ὀρίσουμε κάποια σύμβολα μὲ καθορισμένη χρῆση. Καὶ καθορισ-

24. BENNETT, *Kant's Analytic*, Cambridge Univ. Press, 1977, σσ. 54, 84.

μένη χρήση σημαίνει ἀπαρέγκλιτη (κατὰ τὸ δυνατόν) τήρηση κάποιων κανόνων, οἱ ὅποιοι νὰ συνδέουν σταθερὰ τὰ σύμβολα (ἢ τὶς συμβάσεις) μὲ τὰ ἴδια πάντοτε πράγματα. Ὅλα αὐτὰ εἶναι ποὺ σοῦ ἐπιτρέπουν νὰ ξέρεις τί πρέπει νὰ πεῖς καὶ πότε. Ἀλλὰ καθορισμένη χρήση σημαίνει καὶ κάτι ἄκόμα· σημαίνει ὅτι, μὲ δεδομένο τὸ μηχανισμό τῆς γλώσσας, αὕτη ἡ χρήση ἀποβαίνει πλέον ἀμετάκλητη. Ὁ δεσμός ἀνάμεσα στὴ λέξη καὶ τὸ πράγμα δὲν μπορεῖ ποτὲ νὰ σπάσει, παρὰ μόνον ὅταν εἶναι ἐκ προοιμίου ἀσταθής. Ὅπωςδὴποτε, ἐκεῖνο ποὺ εἶναι θεωρητικά, θὰ ἔλεγα, ἀδύνατο νὰ συμβεῖ, εἶναι ἐκεῖνο τὸ ὁποῖο ἰσχυρίζεται ἡ Β. Κιντῆ, ὅταν γράφει: «Τὸ γεγονὸς ὅτι τὰ γλωσσικὰ παιχνίδια εἶναι ἀνοιχτὰ —πράγμα ποὺ ἐπιτρέπει τὴν ἀνανέωση τῶν χρήσεων— δὲν σημαίνει ὅτι ὑπάρχει ρευστότητα τῶν χρήσεων. Οἱ χρήσεις εἶναι κάθε στιγμή ἀπολύτως καθορισμένες²⁵».

Ἀλλὰ δὲν μπορεῖ νὰ ἔχει κανεὶς καὶ τὴν πίτα ἀφάγωτη καὶ τὸ σκύλο χορτάτο. Ὁ ἀληθινὸς μηχανισμὸς τῆς γλώσσας εἶναι διαμετρικὰ ἀντίθετος ἀπ' αὐτὸν ποὺ ὑπαινίσσεται ἐδῶ ἡ συγγραφέας. Ὅταν μιᾶμε γιὰ «ἀπολύτως» καθορισμένη χρήση, ἐννοοῦμε τὸ εἶδος ἐκεῖνο τῆς χρήσης πρὸς τὸ ὁποῖο, ὅταν παρατηρηθεῖ παρέκκλιση, ἡ λοιπὴ γλωσσικὴ κοινότητα θὰ ἐπαναφέρει κάθε φορὰ τὸν ἐκάστοτε παραβάτη τῆς γλωσσικῆς μας νομοθεσίας (our linguistic legislation, *How to Talk*, *PP*, σ. 138) χωρὶς ὁ ἴδιος νὰ μπορεῖ νὰ ὑποστηρίξει ὅτι εἶχε δικαίωμα νὰ παρεκκλίνει. Ἀπόλυτα καθορισμένη χρήση σημαίνει νὰ ξέρεις τί ἐπιτρέπεται καὶ τί ἀπαγορεύεται στὴν ἐφαρμογὴ μίας ἔννοιας καὶ νὰ ἔχεις ὁ ἴδιος σὲ ἀνύποπτο χρόνο συνυπογράψει τὸ σχετικὸ γλωσσικὸ συμβόλαιο. Ἀλλὰ τότε ἀπόπειρα παρέκκλισης ἰσοδυναμεῖ μὲ κακὴ χρήση, τὴν ὁποία οὔτε ὁ ἴδιος θὰ μπορέσεις νὰ ἀρνηθεῖς ὅτι ἔχεις κάνει. Ἀντίθετα, γιὰ νὰ καθιερωθεῖ μία καινούρια χρήση, ἄρα ποὺ δὲν προβλεπόταν στὴν ἀρχικὴ συμφωνία, θὰ πρέπει τουλάχιστον νὰ μὴν ἀποκλείεται ἀπὸ τὸ συμβόλαιο, στὴ σύνταξη τοῦ ὁποίου, συνεπῶς, θὰ ὑπάρχουν κενά. Ἀλλὰ τότε ἡ χρήση δὲν θὰ εἶναι ἀπολύτως καθορισμένη καμιά στιγμή· κάθε ἄλλο μάλιστα. Κατὰ ταῦτα, ἡ πιὸ πάνω ἔκθεση γιὰ τὴν ἐξέλιξη τῆς γλώσσας εἶναι μία ἀπλὴ λεκτικὴ ἀντίφαση. Ὅποιος ἐπιθυμεῖ, ἐνάντια στὸ συντηρητισμὸ τοῦ Austin, νὰ ἐγείρει μία θεωρία μετὰλλαγῆς τοῦ νοήματος, θὰ πρέπει νὰ καταβάλει καὶ τὸ ἀντίστοιχο ἀντίτιμο. Δὲν εἶναι δυνατόν καὶ νὰ ὑπάρχουν κριτήρια, δηλαδὴ κανόνες ποὺ ἀπαγορεύουν τὴν παρέκκλιση, καὶ ἡ ἴδια ἡ παρέκκλιση νὰ γίνεται ἀνεκτὴ πρὸς χάριν τῆς γλωσσικῆς «ἐξέλιξης». (Φυσικά, ἡ ἐξέλιξη τοῦ νοήματος δὲν ἔχει καμιά πραγματικὴ σχέση μὲ τὴ μετὰλλαξή του. Ἡ πρώτη εἶναι συνεχής. Ἡ δεύτερη ὄχι).

25. Β. ΚΙΝΤΗ, *Ὁ Πολίτης*, τεῦχος 52 (ἐμφαση δική μου).

Ἄν λοιπὸν ὑπάρχουν κοινὰ καὶ αὐστηρῶς ὁρισμένα κριτήρια, θὰ πρέπει νὰ ὑπάρχει ὁμοφωνία στὴ χρήση. Ἄν εἶναι βέβαιο ὅτι, περιγράφοντας καὶ οἱ δύο μας τὴν ἴδια κατάσταση, θὰ ποῦμε καὶ οἱ δύο αὐτὰ ποὺ πρέπει, καὶ ὅλα ὅσα πρέπει, τότε θὰ πρέπει κανονικὰ νὰ ἔχουμε πεῖ τὰ ἴδια πράγματα γιὰ τὰ ἴδια πράγματα. «Λέμε ὅμως», διερωτᾶται καὶ ὁ ἴδιος ὁ Austin, «ὅλοι τὰ ἴδια καὶ μόνο τὰ ἴδια πράγματα στὶς ἴδιες περιστάσεις;» (A Plea..., *PP*, σ. 183). Ἡ ἀρχικὴ τοῦ ἀπάντηση εἶναι βέβαια ἀρνητικὴ, ὅπως θὰ ἦταν ἄλλωστε ὅλων μας. Ἀλλὰ ὁ ἴδιος δὲν βλέπει τίποτα τὸ ἀθεράπευτο ἢ καὶ τὸ ἀναπόφευκτο σ' αὐτὸ τὸ γεγονός: «Οἱ χρήσεις τῶν ἀνθρώπων πράγματι διαφέρουν καὶ πράγματι συχνὰ μιλάμε χαλαρά. Ἀλλὰ αὐτὸ δὲν συμβαίνει οὔτε κατ' ἰδέα σὲ τόσο μεγάλο βαθμὸ ὅσο ἔχουμε τὴν τάση νὰ νομίζουμε» (ἐνθ' ἀν.). Καὶ πάντως ἡ ἐμφάνιση τῆς διαφωνίας θὰ πρέπει στὸ βάθος τῆς νὰ κρύβει ὅχι τόσο διαφωνία γιὰ τὸ τί θὰ ἔπρεπε ὅλοι νὰ ποῦμε καὶ τὸ τί ἐν τέλει λέμε στὴν περίσταση Α ἀλλὰ μᾶλλον διαφωνία γιὰ τὸ ἂν ἡ περίσταση εἶναι *πράγματι Α*: «Ὅταν ἐξετάζουμε μία μία τὶς περιπτώσεις, ἀποδεικνύουν στὴ συντριπτικὴ τους πλειοψηφία ὅτι ἐκεῖνο ποὺ ἐκλάβαμε ὡς πρόθεσή μας νὰ ποῦμε κάτι διαφορετικὸ στὴν ἴδια περίσταση δὲν ἦταν πράγματι ἔτσι — εἴχαμε οἱ δύο μας φανταστεῖ τὴν περίπτωση κάπως *διαφορετικά*. Ὅσο περισσότερο φανταζόμαστε τὴν περίπτωση στὶς λεπτομέρειές της, τόσο λιγότερο βρίσκουμε ὅτι διαφωνοῦμε ὡς πρὸς τὸ τί θὰ ἔπρεπε νὰ ποῦμε» (ἐνθ' ἀν.). Καί, θὰ ἔπρεπε κανεὶς νὰ προσθέσει ἐδῶ, ὅσο λιγότερο *ἀναμεμειγμένοι προσωπικά* εἴμαστε σ' αὐτήν. Δὲν εἶναι κατ' ἀνάγκη ἡ γλώσσα ποὺ ὑποθάλλει καὶ διαιωνίζει τὸν ὑποκειμενισμό, ἐγκαθιστώντας τὸ κράτος τῆς Βαβέλ ἐκεῖ ὅπου θὰ ἔπρεπε κανονικὰ νὰ ὑπάρχει ἐπικοινωνιακὴ σύμπνοια, ἀλλὰ ὁ ἀνθρώπινος χαρακτήρας καὶ τὰ ἐλαττώματά του. Θὰ πρέπει νὰ σκεφτεῖ κανεὶς πολὺ καλὰ πρὶν ἀποφασίσει νὰ χρεώσῃ τὴν ἀπώλεια ἐπικοινωνίας στὴ γλώσσα μᾶλλον, δηλαδή στὸν *λογικὸ* παράγοντα, παρὰ στὶς ἀνθρώπινες ἀδυναμίες, δηλαδή στὸν *ψυχολογικὸ* παράγοντα. Ἀλλὰ ἡ δεσπόζουσα τάση εἶναι ἀκριβῶς ἡ ἀντίθετη, ὡς ἂν ἡ ὑπόθεση τῆς ἀντικειμενικότητος νὰ ἦταν ἐκ προοιμίου ἀνεπιθύμητη, ὥστε νὰ μὴν ἀξίζει καν νὰ τῆς δοθεῖ ἡ εὐκαιρία.

Γιὰ τὸν ἴδιο τὸν Austin μπορεῖ νὰ βγεῖ ἄκρη, ἀρκεῖ νὰ τὴν ἀναζητήσουμε: «Μὲ τὴ στροφή στὶς πηγές καὶ τὴ συνδρομὴ τῆς φαντασίας θὰ ἦταν παράδοξο, ἂν δὲν μπορούσαμε νὰ καταλήξουμε στὶς σημασίες ἐνὸς μεγάλου ἀριθμοῦ ἐκφράσεων τῆς γλώσσας καὶ στὴν *ταξινόμηση* ἐνὸς μεγάλου ἀριθμοῦ ὑποπεριπτώσεων. Τότε θὰ κατανοήσουμε μὲ σαφήνεια πολλὰ ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ μέχρι τώρα μᾶς φαινόταν ὅτι γίνονταν *ad hoc*. Οἱ ὁρισμοί, καὶ μάλιστα, θὰ προσέθετα, οἱ *ἐξηγητικοὶ ὁρισμοί*, θὰ πρέπει νὰ ἔχουν ὑψηλὴ θέση στὴ λίστα τῶν προτεραιοτήτων μας. Δὲν ἀρκεῖ μόνο νὰ *ἐπιδεικνύουμε*

πόσο εξυπνοί είμαστε δείχνοντας πόσο σκοτεινό είναι τὸ κάθε τι» (ἐνθ' ἂν., σ. 189, ἔμφαση δική μου).

Ἡ δυνατότητα ὀρισμῶν ὁδηγεῖ συνεπῶς στὴν παγίωση κριτηρίων. Τὸ ὅτι ὁ Austin ἔχει πράγματι αὐτὴ τὴ θεωρία φαίνεται ἐξ ἴσου καλά, ἂν ὄχι καλύτερα, καὶ ἀπὸ τὴν κριτικὴ ποὺ τοῦ γίνεται. Γιὰ τὸν D. J. C. Angluin, γιὰ παράδειγμα, ἡ πίστη τοῦ Austin στὴν ὕπαρξη κριτηρίων εἶναι καὶ τὸ λάθος του. «Τὸ λάθος αὐτὸ φαίνεται νὰ εἶναι τὸ ἀποτέλεσμα μίας θεωρίας, ἡ ὁποία ὑποθέτει ὅτι τὸ σύνολο τῆς γλώσσας —ἂν πρόκειται ποτὲ ἢ ὁμιλία μας νὰ ἔχει κάποιο νόημα— *διέπεται ἀπὸ κριτήρια*²⁶». Δὲν προτίθεμαι αὐτὴ τὴ στιγμὴ νὰ ὑπερασπιστῶ τὸ «λάθος» τοῦ Austin. Θὰ ἀρκεστῶ ἀπλῶς νὰ προβάλω γιὰ μία ἀκόμη φορὰ τὴ διαφορὰ του μὲ ἀντίστοιχες ἀπόψεις τοῦ Wittgenstein, ὁ ὁποῖος ἐπὶ τοῦ προκειμένου γράφει:

Ἄς εἰσαγάγουμε δύο ἀντιθετικούς ὁρους, γιὰ νὰ ἀποφύγουμε τυχόν συγχύσεις: Στὴν ἐρώτηση «Πῶς ξέρεις ὅτι ἔτσι καὶ ἔτσι ἔχουν τὰ πράγματα» ἀπαντᾶμε δίνοντας ἄλλοτε *κριτήρια* καὶ ἄλλοτε *συμπτώματα*. (...). Στὴν πράξη, ἐὰν σὲ ρωτοῦσαν ποιὸ εἶναι τὸ καθοριστικὸ κριτήριο καὶ ποιὸ τὸ σύμπτωμα, τίς πιὸ πολλές φορές θὰ βρισκόσουν σὲ ἀδυναμία νὰ ἀπαντήσεις μὲ ἄλλο τρόπο παρὰ μονάχα *ad hoc*. Οἱ γιατροὶ χρησιμοποιοῦν τὰ ὀνόματα ἀσθενειῶν χωρὶς ποτὲ νὰ ἀποφασίζουν ποιὰ φαινόμενα πρέπει νὰ θεωρηθοῦν ὡς κριτήρια καὶ ποιὰ ὡς συμπτώματα. Οὔτε δὲ εἶναι κάτι τέτοιο δεῖγμα ἀξιοθρήνητης ἑλλειψῆς σαφήνειας. Διότι θυμηθεῖτε ὅτι γενικὰ δὲν *χρησιμοποιοῦμε τὴ γλῶσσα σύμφωνα μὲ αὐστηροὺς κανόνες* (*Blue and Brown Books*, ἔμφαση δική μου).

Συγκρίνατε τώρα τὴν ἀντίστοιχη ἄποψη τοῦ Austin γιὰ τὴ σχέση κριτηρίων καὶ συμπτωμάτων σ' ἓνα ἄρθρο του μάλιστα, ὅπου ὁ πρῶτος ὅρος δὲν ἐμφανίζεται καν:

Δὲν μιλοῦμε ποτὲ γιὰ «συμπτώματα» ἢ «ἐνδείξεις» *παρεκτὸς ἂν ὑπονοοῦμε αὐτοὺς τοὺς ὁρους σὲ ἀντιδιαστολὴ μὲ τὸ ἴδιο τὸ πράγμα*. Τὸ δίχως ἄλλο, θὰ ἀποδεικνυόταν συχνὰ δυσχερὲς νὰ προσδιορίσουμε ποῦ ἀκριβῶς τελειώνουν τὰ συμπτώματα καὶ οἱ ἐνδείξεις καὶ ποῦ τὸ *πράγμα τὸ ἴδιο* ἀρχίζει νὰ ἐμφανίζεται. Παρὰ ταῦτα, παρόμοια ἀντιδιαστολὴ πάντοτε *προϋποτίθεται*. (...). Ὅταν μιλοῦμε γιὰ τὰ σημάδια τῆς καταιγίδας ἐννοοῦμε πάντοτε μίαν καταιγίδα ποὺ ἔρχεται, ἢ μίαν καταιγίδα ποὺ πέρασε. *Δὲν ἐννοοῦμε μίαν καταιγίδα πάνω ἀπὸ τὸ κεφάλι μας* (*Other Minds*, *PP*, σσ. 105-106. Ἡ πρώτη καὶ ἡ τελευταία ἔμφαση εἶναι τοῦ ἴδιου τοῦ Austin).

Ἀνάλογα ἰσχύουν ὅταν, ἀντὶ γιὰ τὰ σημάδια μίας καταιγίδας, ἔχουμε τώρα νὰ κάνουμε μὲ τὰ σημάδια τῆς ὀργῆς ἐνὸς ἀνθρώπου. Ὅταν μιλοῦμε

26. *Philosophy*, Jan. 1974, σ. 60, ἔμφαση δική μου.

για συμπτώματα ὀργῆς τὰ ὁποῖα ἐκδηλώνει κάποιος, ἐννοοῦμε κανονικὰ τὰ σημάδια «ἀνερχόμενης ὀργῆς ἢ καταπιεσμένης ὀργῆς. Ὄταν ὁ ἄλλος ἐκραγεῖ, μιᾶμε γιὰ κάτι διαφορετικό. Γιὰ τὴν ἔκφραση ἢ τὴν ἐκδήλωση τῆς ὀργῆς του» (ἐνθ' ἄν., σ. 107, ἔμφαση δική μου). Μὲ ἄλλα λόγια, λέμε ὅτι εἶναι ὀργισμένος. Ἄλλο συνεπῶς νὰ μιᾶμε γιὰ τὰ συμπτώματα κάποιου πράγματος καὶ ἄλλο γιὰ τὸ ἴδιο τὸ πράγμα. Τὰ συμπτώματα μποροῦν νὰ παραπλανήσουν. Τὸ ἴδιο τὸ πράγμα ὄχι. Καὶ ἡ ἐκδήλωση τοῦ ἴδιου τοῦ πράγματος, ἢ μὴ ἀνακλητὴ ἀπόφαση ὅτι τὸ ἴδιο τὸ πράγμα εἶναι παρὸν καὶ δεδομένο, βασίζεται στὸ γεγονὸς ὅτι τώρα, ἀντίθετα ἀπ' ὅ,τι ἰσχύει γιὰ ἀπλὰ συμπτώματα, ἔχουν ἐπὶ πλέον ἱκανοποιηθεῖ καὶ κάποια κριτήρια. Ἡ βαθιὰ διαφορὰ προοπτικῆς ἀνάμεσα στοὺς δύο φιλοσόφους εἶναι ὀλοφάνερη. Ὁ Wittgenstein ἔχει διακρίνει ὅτι κριτήρια καὶ συμπτώματα εἶναι ἀντιθετικοὶ ὅροι, ὅπως καὶ ὁ Austin ἔχει διακρίνει ὅτι κάποτε συγχέονται. Ἀλλὰ ὁ πρῶτος κάνει συνειδητὴ ἐπιλογὴ ὑπὲρ τῆς ἀβεβαιότητος, ἀξιοποιώντας τὴ σύγχυση, ἐνῶ ὁ δεύτερος ὑπὲρ τῆς βεβαιότητος, ἐπιμένοντας στὴν ἀντίθεση. Καὶ ἂν ὑποθέσουμε ὅτι τὰ ὑπὲρ καὶ τὰ κατὰ ἰσορροποῦν, εἶναι ἡ ἐπιλογὴ τοῦ Wittgenstein, καὶ ὄχι ἡ ἐπιλογὴ τοῦ Austin, ἡ ὁποία φέρει τὴ σφραγίδα τῆς ἀνορθοδοξίας, ἂν ὄχι τῆς ἐπιστημολογικῆς διαστροφῆς²⁷.

Μὲ τὴν κατάργηση τῶν κριτηρίων καταργεῖται φυσικὰ καὶ ὁ ἀμετάκλητος χαρακτήρας τοῦ νοήματος. Ἄν ἡ διεύρυνση τῆς χρήσης μίας λέξης πέρα ἀπὸ κάποιο σημασιολογικὸ φράγμα δὲν μπορεῖ προκαταβολικὰ νὰ ἀποκλειστεῖ —«εἴμαστε ἀνίκανοι νὰ περιχαρακώσουμε τὶς ἔννοιες ποὺ χρησιμοποιοῦμε», λέει σχετικὰ ὁ Wittgenstein (ἐνθ. ἄν.)—, τότε ἡ χρήση τῆς θὰ ἐπεκτείνεται ὅλο καὶ περισσότερο περικλείοντας ὅλο καὶ περισσότερα πράγματα ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ νομίζαμε ὅτι προορίζονταν ἀρχικὰ νὰ περι-

27. Ἡ συνολικότερη διάσταση ἀνάμεσα στὸν ὕστερο Wittgenstein καὶ τὸν Austin οὐσιαστικὰ ἐπικεντρώνεται σ' αὐτὴν τοὺς κυρίως τὴν ἐπιλογὴ καὶ μ' αὐτὸ τὸ πνεῦμα ἔχει ἀποτυπωθεῖ ἀπὸ τοὺς περισσότερους σχολιαστὲς τοὺς. Ὁ PEARCE γράφει χαρακτηριστικά: «Ἡ σπουδαιότερη διαφορὰ ἀνάμεσά τοὺς ἦταν ἡ ἐμπιστοσύνη τοῦ Austin στὴ δυνατότητα μίας συστηματικῆς φιλοσοφίας, ἡ ὁποία ἀπουσίαζε ἀπὸ τὸν Wittgenstein τῆς ὕστερης περιόδου», *SYM*, σ. 56. Μὲ ἀνάλογο τρόπο ἐκφράζεται καὶ ὁ WARNOCK: «Ποτέ τοῦ δὲν συμμερίστηκε τὸν γενικὸ σεβασμὸ ὁ ὁποῖος περιέβαλλε τὸν Wittgenstein. Καὶ εἶναι ἐξ ἴσου σημαντικὸ ὅτι καὶ ὁ Wittgenstein ἀπὸ τὴ μεριά του ἀπέρριπτε γιὰ λόγους ἀρχῆς τὴν ιδέα τῶν σαφῶν καὶ ὀριστικῶν λύσεων τὶς ὁποῖες καὶ μόνον θεωροῦσε ἀξίες προσοχῆς ὁ Austin. Τὸ ὅτι ὁ Wittgenstein ἐπηρέασε τὶς ἀπόψεις τοῦ ἔχει κατὰ καιροὺς ὑποστηριχθεῖ ἀλλὰ εἶναι βέβαιον ὅτι κάτι τέτοιο δὲν ἀληθεύει», *SYM*, σ. 11. Ἀλλὰ καὶ ὁ URMSON τονίζει ὅτι «ἐλάχιστα χρωστοῦσε στὸν Russell καὶ διέφερε ἀπὸ τὸν Wittgenstein πολὺ περισσότερο ἀπ' ὅ,τι συνήθως ἀναγνωρίζεται», *SYM*, σ. 32. Ἀλλὰ καὶ ὁ HAMPSHIRE μιλάει μὲ τὸν ἴδιο τρόπο (*SYM*, σσ. 41, 44).

κλείει· έτσι πού με τὸν καιρὸ θὰ ἔχει περιλάβει τὰ πιὸ ἀνόμοια, τὰ πιὸ ἀνάρμοστα πράγματα κάτω ἀπὸ τὴν ἴδια κατηγορία. Ἐπομένως τὸ ἀρχικὸ νόημα τῆς λέξης ὅχι μόνο θὰ ἔχει ἀλλάξει· θὰ εἶναι οὐσιαστικὰ ἀγνώριστο.

Ἐντελῶς διαφορετικὰ πράγματα θὰ συνέβαιναν ὅμως, ἂν κανεῖς ἐπέμενε στὸ «λάθος» τοῦ Austin καὶ ἐξακολουθοῦσε νὰ πιστεύει ὅτι ὑπάρχουν κριτήρια. Τότε θὰ διαπίστωνε δύο πράγματα. Τὸ πρῶτο θὰ ἦταν ἡ *μονιμότητα* τοῦ νοήματος, ἐκεῖ ὅπου τὰ κριτήρια θὰ ἦσαν μονοσήμαντα ὀρισμένα. (Ὅπως ἐξήγησα πιὸ πάνω, κριτήριο *πλήρως* ὀρισμένο εἶναι γεγονὸς πού δημιουργεῖ ἀμετάκλητο γλωσσικὸ καθεστῶς). Ἀπὸ αὐτὴ τὴν ἄποψη ὁ συντηρητισμὸς τοῦ Austin θὰ δικαιωνόταν ἢ, τουλάχιστον, θὰ ἔπαυε νὰ ξενίζει, ἀφοῦ ἡ ἄποψη ὅτι στὴ γλώσσα ὑπάρχουν κριτήρια, ἀκόμα καὶ λανθασμένα, εἶναι *πάντως τὸ πρῶτο πράγμα πού περνάει ἀπ' τὴ σκέψη ὅλων* (ἀκόμα κι ἀπ' τὴ σκέψη τοῦ ἴδιου τοῦ Wittgenstein στὴν πρώτη του περίοδο).

Τὸ δεύτερο, ἀλληλένδετο με τὸ πρῶτο, θὰ ἦταν ἡ ἐπιστροφή σὲ μία καντιανοῦ εἶδους ἀντίληψη, γιὰ τὴν ὑπαρξὴ *συνθετικῶν κρίσεων* a priori. Γιατὶ αὐτὸ ἀκριβῶς σημαίνει ἡ *μονιμότητα* τοῦ νοήματος. Πράγματι, πῶς θὰ λειτουργοῦσε ἓνα σαφῶς καθορισμένο κριτήριο, ἂν τέλος πάντων κάτι τέτοιο ὑπῆρχε; Ὑποθέστε ὅτι κριτήριο γιὰ τὴ συμμετοχὴ ἐνὸς πράγματος στὴν κατηγορία «καθαρὸ ὕδωρ» —δηλαδή ἀναγκαία συνθήκη γιὰ τὴ συμμετοχὴ σ' αὐτὴ τὴν κατηγορία— εἶναι ἡ ιδιότητα τῆς *διαφάνειας*. Τότε κάθε τι ἀδιαφανὲς ἢ ἡμιδιαφανὲς θὰ ταξινομεῖται πάντοτε σὲ κάποια *διαφορετικὴ* κατηγορία καὶ ἐπομένως ἡ περίπτωση διάψευσης τῆς ἴδιας τῆς πρότασης «τὸ καθαρὸ ὕδωρ εἶναι διαφανές» δὲν πρόκειται νὰ ἔρθει ποτέ. Ὁ λογικὸς τόπος τοῦ ὁποίου τὴν ἐμβέλεια καλύπτει ὁ ὅρος «καθαρὸ ὕδωρ» θὰ εἶναι *προκαταβολικὰ* ὀρισμένος. Γιὰ μία ἀκόμα φορὰ λοιπὸν ἡ φιλοσοφία τοῦ Austin ἐπιστρέφει σὲ καντιανὲς θέσεις. Πιὸ συγκεκριμένα, στὴ διαπίστωση ὅτι ἡ πρόταση «τὸ καθαρὸ ὕδωρ εἶναι διαφανές», ὅπως ἄλλωστε καὶ κάθε πρόταση ἢ ὁποία θεσπίζει κριτήρια, δὲν διατρέχει ποτὲ τὸν κίνδυνο νὰ *διαψευστεῖ* ἀπὸ ὁποιαδήποτε μελλοντικὴ ἐμπειρία, παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι, ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά, σὲ καμμία περίπτωση δὲν μπορεῖ νὰ θεωρηθεῖ γι' αὐτὸ τὸ λόγο καὶ *ἀναλυτικὴ*, ἀφοῦ ἡ ἀρχικὴ τῆς ἐκφορὰ ἦταν ἀδύνατη χωρὶς τὴ συνδρομὴ τῆς ἐμπειρίας. Ἐχει μὲ ἄλλα λόγια ὅλες τὶς ιδιότητες καὶ τὴ γνωστικὴ λειτουργία μίας συνθετικῆς κρίσης a priori! Ἀντὶ νὰ ἐξαρτᾶται ὡς πρὸς τὴν ἀλήθεια τῆς ἀπὸ τὴν ἐμπειρία, ἀντιθέτως *προκαθορίζει ἡ ἴδια τὸ εἶδος τῆς ἐμπειρίας τὸ ὁποῖο πρόκειται νὰ ἔχουμε*. (Ποιὰ ἀπὸ τὰ ἀντικείμενα τῆς μελλοντικῆς μας ἐμπειρίας θὰ ὀνομάσουμε «καθαρὸ ὕδωρ» καὶ ποιὰ ὅχι).

Ὁ Austin παρὰ τὶς κάποιες φευγαλέες ἀμφιταλαντεύσεις, —ἀναπόφευ-

κτες μέσα στο έντονα εμπειριστικό περιβάλλον της διανοητικής του ανατροφής— ουσιαστικά προσυπογράφει αυτή την άποψη σε όλες της τις αξιώσεις. Ἀπλῶς ἀποφεύγει τὸν ὄρο «συνθετικὲς κρίσεις a priori» καὶ προτιμάει νὰ μιλήσει γιὰ «κάποιες γενικὲς προτάσεις, οἱ ὁποῖες, ἂν καὶ εἶναι βέβαιο ὅτι δὲν εἶναι ἀναλυτικὲς, σοῦ εἶναι ἀδύνατο νὰ φανταστεῖς ὅτι δὲν ἀληθεύουν» (The Meaning of a Word, *PP*, σ. 66, ἔμφαση δική μου). Δὲν πρέπει νὰ νομιστεῖ ὅτι ἔχω τυχὸν ἐπιλέξει ἓνα μεμονωμένο ἀπόσπασμα γιὰ νὰ στηρίξω αὐτὴ τὴν ἐρμηνεία. Ἡ φράση ποὺ παρέθεσα εἶναι ἀπλῶς ἡ φυσιολογικὴ κορύφωση μίας σειρᾶς ἀλληλένδετων ἐρωτημάτων, τὰ ὁποῖα ὀδηγοῦν τὴ συζήτηση ἀπὸ τὴν ἀμφιβολία, ἂν ἡ διαίρεση «συνθετικὴ-ἀναλυτικὴ» ἐξαντλεῖ ὅλες τὶς περιπτώσεις (σ. 62), στὴν πεποίθηση ὅτι «ἡ ἐμμονὴ στὴν ταξινόμησή τους ὡς εἴτε συνθετικῶν εἴτε ἀναλυτικῶν εἶναι πλάνη» (σ. 64, ἔμφαση τοῦ Austin), στὸ συμπέρασμα ποὺ παρέθεσα καὶ πέρα ἀπ' αὐτό, στὴν ἀμφισβήτηση τοῦ κύρους τοῦ Νόμου τοῦ Ἀποκλεισμοῦ τοῦ Τρίτου, (σ. 67-69), ὁ ὁποῖος πράγματι ἐπίσης ἐνέχεται στὴν ὅλη ὑπόθεση. Ἀπὸ τὴν ἄλλη, θὰ εἶναι ἐξ ἴσου ἐσφαλμένη ἡ ὑπόθεση ὅτι ὁ Austin ἀμφισβήτησε τὴν ἐγκυρότητα αὐτῆς τῆς διαίρεσης, ὅπως εἶναι γνωστὸ ὅτι ἔκαναν ἤδη ὁ Quine καὶ ὁ Nelson Goodman²⁸. Ἀμφισβητεῖ ἀπλὰ τὴν πληρότητά της, τὸ ἂν δηλαδὴ διαιρεῖ τὶς προτάσεις ἐξαντλητικά. Ὁ Austin δὲν ἀρνεῖται πούθεν ὅτι προτάσεις μονοσήμαντα ἀναλυτικὲς καὶ μονοσήμαντα συνθετικὲς μποροῦν νὰ ὑπάρξουν. Ἀπλῶς ἐπιμένει ὅτι ὑπάρχουν καὶ προτάσεις οἱ ὁποῖες ἴστανται στὸ μεταίχμιο, οἱ ὁποῖες, μὲ ἄλλα λόγια εἶναι ὀριακὲς περιπτώσεις γιὰ τὴν πιὸ πάνω διαίρεση καὶ οἱ ὁποῖες, ἐπομένως, κατέχουν οὐσιαστικὰ γνωρίσματα καὶ ἀπὸ τὶς δύο ἀμιγεῖς κατηγορίες. Καὶ αὐτὴ ἡ διαφορὰ ἔχει ἰδιαίτερη σημασία γιὰ τὴν ἐρμηνεία ποὺ ἔχω δώσει. Διότι ἐπιτρέπει τὴν ὕπαρξη προτάσεων τοῦ τύπου «τὸ νερὸ εἶναι H₂O», οἱ ὁποῖες, ἂν καὶ ἀρχικὰ βασισμένες γιὰ τὴν ἐκφορά τους στὴν ἐμπειρία —γνώρισμα τῆς συνθετικῆς πρότασης— εἶναι ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριὰ ἀδύνατο νὰ μὴν ἀληθεύουν —γνώρισμα τῆς ἀναλυτικῆς πρότασης— καὶ τῶν ὁποίων τὸ νόημα ἐπομένως θὰ πρέπει νὰ διατηρεῖται διαρκῶς ἀμετάβλητο, ἀφοῦ δὲν πρόκειται ποτὲ ἡ λέξη «νερὸ» νὰ ἐπεκταθεῖ σὲ κάτι ποὺ νὰ μὴν εἶναι ταυτόχρονα H₂O. Τὸ γεγονὸς ὅτι ἀπ' αὐτὸ τὸ σημεῖο καὶ μετὰ ὁ Austin διστάζει νὰ πεῖ ἀπερίφραστα ὅτι πράγματι ἔχουμε γνώσεις συνθετι-

28. Ὁ πρῶτος στὸ γνωστὸ τοῦ ἄρθρο Two Dogmas of Empiricism, *From a Logical Point of View*, N. York, Harper & Row, 1963, σ. 20-47 καὶ ὁ δεύτερος στὸ On Likeness of Meaning, (1949), *Semantics and the Philosophy of Language*, Leonard Linsky ed., Univ. of Illinois Press, 1956, σ. 67-77. Ἀλλὰ τὰ ἐπιχειρήματά τους διαφέρουν σὲ πολλὰ σημεία.

κὲς καὶ a priori (γιὰ τὴν ἀκρίβεια τὸ λέει, ἀλλὰ σὲ εἰσαγωγικά, *ἐνθ. ἄν.*, σ. 66), εἶναι πλέον ζήτημα ὀρολογίας.

4. Ἕνας μεταφυσικὸς ἐπίλογος.

Ἔχει κατὰ κόρον εἰπωθεῖ ὅτι ἡ προσεκτικὴ ἀνάλυση τῆς γλώσσας, ἡ ἀποκάλυψη τοῦ γιατί μιλάμε ὅπως ἐν τέλει μιλάμε καὶ ὄχι κάπως ἄλλιῶς, ἦταν τὸ ὀριστικὸ χτύπημα ἐνάντια στὴ μεταφυσικὴ. Ἡ μέθοδος καὶ τὰ πορίσματα τῆς γλωσσικῆς φιλοσοφίας (ποὺ ὅπως ἐξήγησα ἤδη, σὲ καμμία περίπτωση δὲν πρέπει νὰ συγχέεται μὲ τὴ φιλοσοφία τῆς γλώσσας γενικῶς) ὄχι μόνο δὲν δικαιολογοῦν αὐτὸν τὸν ἰσχυρισμὸ ἀλλὰ μᾶλλον τὸν ἐκθέτουν. Ὑπάρχει τουλάχιστον ἓνα ἀπὸ τὰ κλασικὰ προβλήματα τῆς μεταφυσικῆς, τὸ πρόβλημα τῆς αἰτιοκρατίας καὶ τῆς ἐλευθερίας τῆς βούλησης, τὸ ὁποῖο ὄχι μόνο εἶναι ἀδύνατο νὰ διερευνηθεῖ διαφορετικὰ ἀλλὰ καί, πολὺ περισσότερο, ὅταν διερευνηθεῖ μὲ τὶς γλωσσικὲς μεθόδους ποὺ ὑπέδειξε ὁ Austin, δὲν μπορεῖ νὰ ἔχει διαφορετικὴ κατάληξη παρὰ τὴν ἀναπόφευκτη κατάφαση τῆς ὑπόθεσης τῆς ἐλευθερίας, τὴ συνακόλουθη καταδίκη τοῦ ντετερμινισμοῦ καὶ τὸ διάπλατο ἄνοιγμα τῆς θύρας στὸ μεταφυσικὸ στοχασμό.

Ἡ φιλοσοφικὴ ἔκρηξη τῆς στροφῆς στὴ γλώσσα, χαρακτηριστικὸ γνῶρισμα τοῦ εἰκοστοῦ αἰῶνα, ἔμελλε νὰ συνοδευτεῖ ἀπὸ μία ἀνάλογης ἐντασης προσήλωση τοῦ φιλοσοφικοῦ προβληματισμοῦ γύρω ἀπὸ τὴ φύση καὶ τὴν οὐσία τῆς ἀνθρώπινης πράξης. Ἄς μὴ νομιστεῖ ὅτι πρόκειται τυχὸν γιὰ σύμπτωση. Τὸ φιλοσοφικὸ ἐνδιαφέρον γιὰ τὴ γλώσσα προκάλεσε τὴν ἀναζωπύρωση τοῦ φιλοσοφικοῦ ἐνδιαφέροντος γιὰ τὴν πράξη. Ἡ πραγμάτευση αὐτοῦ τοῦ προβλήματος δὲν μπορεῖ παρὰ νὰ εἶναι γλωσσικὴ. Ἡ ἀρχὴ εἶχε γίνει ἤδη ἀπὸ τὸν Kant, στὸ περίφημο «ὀφείλω, ἄρα δύναμαι», ὅπου ἀπὸ τὴ λογικὴ σύνταξη τῶν ὄρων τῆς γλώσσας τῶν δηλωτικῶν ἠθικῆς ὑποχρέωσης συμπεραινόταν ἡ ὑπαρξὴ τῆς ἀνθρώπινης ἐλευθερίας. Ἡ ἰδιαίτερη διαφήμιση τῆς γλωσσικῆς πραγμάτευσης τοῦ προβλήματος περιτεύει.

Σύμπτωση δὲν εἶναι ἐπίσης ἡ ἐπιλογὴ τοῦ Austin νὰ ἐκθέσει τὰ βασικὰ ἀξιώματα τῆς θεωρίας του γιὰ τὴ σχέση γλώσσας καὶ κόσμου στὰ τρία ἐκεῖνα ἄρθρα του, τὰ ὁποῖα ἔχουν κανονικὰ τὴ φύση τῆς πράξης ὡς ἀντικείμενο (*A Plea for Excuses, Ifs and Cans, Three Ways of Spilling Ink*). Ἡ κατανόηση τοῦ πῶς μιλάμε μᾶς ἀποκαλύπτει τὴ φύση τῶν πράξεών μας. Οἱ πράξεις μας εἶναι μέρος τοῦ κόσμου. Ἄρα ἡ κατανόηση τοῦ πῶς μιλάμε

μπορεί να μᾶς ἀποκαλύψει ἓνα μέρος τοῦ κόσμου. Ἀπαρχὴ τῆς γλωσσικῆς φιλοσοφίας στὸ σύνολό της εἶναι ἡ ἀναλυτικὴ τοῦ πράττειν. Ἡ ἐπέκταση τῆς μεθόδου σὲ ἄλλες περιοχὲς εἶναι παράγωγο ἐγχείρημα. Ἄς δοῦμε γιὰ μία τελευταία φορὰ πῶς τὴν χειρίζεται σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο ὁ Austin:

Ἔχει ὑποστηριχθεῖ ἀπὸ πολὺ σοβαροὺς φιλοσόφους ὅτι τὰ πράγματα ποὺ λέμε συνήθως σχετικὰ μὲ τὸ τί μποροῦμε νὰ κάνουμε ἢ τί θὰ μπορούσαμε νὰ εἶχαμε κάνει δὲν συγκρούονται σὲ τελευταία ἀνάλυση μὲ τὸν ντετερμινισμό. Δὲν εἶναι δυνατό νὰ ἀποφεύγει κανεὶς διαρκῶς νὰ πάρει θέση ἀπέναντι σ' αὐτὸν τὸν ἰσχυρισμό —ἀκόμα καὶ γιὰ κείνους οἱ ὁποῖοι, ὅπως κι ἐγὼ ὁ ἴδιος, ἔχουν τὴν τάση νὰ θεωροῦν τὸν ντετερμινισμό ὡς κάτι κατ' ἐξοχὴν ἀσαφές, τὸ ὁποῖο δὲν ἔχει ὑποστηριχθεῖ παρὰ μόνο μὲ ἀσυνάρτητα ἐπιχειρήματα. Ἐγὼ τουλάχιστον διατείνομαι ὅτι καὶ τὰ ἐπιχειρήματα ποὺ ἀκούστηκαν ἀπόψε ἀποτυγχάνουν νὰ δείξουν ὅτι εἶναι ἀληθής, γιὰ νὰ μὴν πῶ μάλιστα ὅτι, ἀποτυγχάνοντας, δείχνουν μᾶλλον ὅτι δὲν εἶναι. Ὁ ντετερμινισμός, ὅ,τι κι ἂν ὑποθέσουμε ὅτι εἶναι, μπορεῖ ἐν τέλει νὰ ἰσχύει, ἀλλὰ φαίνεται πάντως ἀσυμβίβαστος μὲ ὅ,τιδὴποτε συνήθως λέμε καί, κατὰ τεκμήριο, σκεπτόμαστε (Ifs and Cans, *PP*, σ. 231, ἡ τελευταία ἔμφαση δική μου).

Ἐδῶ τίθενται τὰ θεμέλια τῆς μεθόδου, τὰ ὁποῖα βλέπουμε νὰ ἀποδίδουν καρποὺς μερικὰ χρόνια ἀργότερα, ἐκτεθειμένα πλέον στὴν πλήρη ἀνάπτυξή τους σὲ ἔργα ποὺ ἔμειναν κλασικά, ὅπως γιὰ παράδειγμα τὰ *Τέσσερα Δοκίμια γιὰ τὴν Ἐλευθερία* τοῦ Isaiah Berlin²⁹. Τὸ ἐπιχείρημα ὅπως προοιωνιζόταν ἀπὸ τὴν ἀνάλογη χρῆση γιὰ τὴν ὁποία τὸ προόριζε καὶ ὁ Kant, εἶναι ἀπλὸ καὶ ἄμεσο. Ἄν κάθε τι ποὺ συμβαίνει, συμβαίνει ἀναπόφευκτα, τότε μοῦ εἶναι ἀδύνατο νὰ κάνω κάτι διαφορετικὸ ἀπ' αὐτὸ ποὺ ἐν τέλει κάνω. Ἀλλὰ τότε τί θὰ ἀπομείνει ἀπὸ τὸ νόημα λέξεων ὅπως «ἐκλογή», «εὐθύνη», «πρωτοβουλία», «πειρασμός», «τύψεις», κ.λπ., ἡ οὐσιαστικὴ σημασία τῶν ὁποίων στηρίζεται στὴ βεβαιότητα ὅτι μπορῶ νὰ κάνω καὶ διαφορετικὰ ἀπ' ὅ,τι ἴσως ἐν τέλει κάνω; Καὶ ποιὸ θὰ ἦταν τὸ ἐπικοινωνιακὸ ἀντίτιμο τὸ ὁποῖο θὰ ἔπρεπε νὰ καταβληθεῖ, ἂν ὁ ντετερμινισμός ἀλήθευε; Μὲ δεδομένο τὸ γεγονὸς ὅτι τὸ μέγιστο τμῆμα τῆς γλώσσας μας εἶναι οἰκοδομημένο γύρω ἀπὸ τὴν πανανθρώπινη συνήθεια καταλογισμοῦ, ἀποδοχῆς καὶ ἀπόρριψης εὐθύνης (πράγμα φυσικὸ γιὰ ὄντα λογικὰ ποὺ ζοῦν σὲ κοινωνίες) ἂν ὁ ντετερμινισμός ἀλήθευε, ἡ γλώσσα θὰ κατέρρεε σχεδὸν στὸ σύνολό της. Ἡ θυσία θὰ ἦταν τόσης ἔκτασης, καὶ θὰ ἀπαιτοῦσε τέτοιες κολοσσιαῖες ἀνακατατάξεις, ὥστε τὰ ἐλάχιστα γλωσσικὰ στοιχεῖα, τὰ ὁποῖα θὰ ἐπιζοῦσαν, πιθανότατα θὰ ἦσαν ἀνεπαρκῆ γιὰ τὴ διατύπωση

29. *Four Essays on Liberty*, Oxford, Univ. Press, 1969 καὶ κυρίως, Introduction, σσ. ix-lxii, καὶ Historical Inevitability, σσ. 41-118.

ἀκόμα καὶ τῆς ἴδιας τῆς ὑπόθεσης τοῦ ντετερμινισμοῦ. (Χώρα ἀπὸ τὸ ἀνά-
λογο χάος ποὺ θὰ ἐπέφερε στὸ χῶρο τῆς ἠθικῆς).

Γι' αὐτὸ τὸ λόγο ὁ φιλόσοφος δὲν ἔχει ἄλλη ἐπιλογὴ ἀπὸ τὸ νὰ *πάρει*
τὴ γλῶσσα στὰ σοβαρά. Καὶ νὰ ἀναζητήσῃ —μέσω τοῦ ὑπερβατικοῦ ἐπι-
χειρήματος— ἐκεῖνες τὶς ὀντολογικὲς προϋποθέσεις, οἱ ὁποῖες καθιστοῦν
ἀναγκαία τὴν προσφυγὴ στὴν εἰσαγωγὴ καὶ τὴν καθιέρωση λέξεων ὅπως
αὐτὲς ποὺ προανέφερα, λέξεων χωρὶς τὴν *οὐσιαστικὴ* σημασία τῶν ὁποίων
δὲν μπορούμε νὰ κάνουμε οὔτε στιγμὴ καὶ ἐπομένως λέξεων μὲ ὀντολογικὲς
προεκτάσεις, τὶς ὁποῖες μᾶς εἶναι ἀδύνατο νὰ ἀγνοήσουμε.

Ἄλλὰ τί στ' ἀλήθεια δηλώνουν λέξεις ὅπως «εὐθύνη» ἢ «τύψεις»; Ὅτι
θὰ μπορούσα νὰ εἶχα κάνει καὶ διαφορετικὰ ἀπ' ὅ,τι ἐν τέλει ἔκανα. Ποιὸ
αἰσθητηριακὸ δεδομένο ἀντιστοιχεῖ μ' αὐτὴν τὴν πεποίθηση; Ποιὸ ἀντι-
στοιχεῖ μὲ τὴ βεβαιότητά μου ὅτι μπορῶ καὶ νὰ μὴν κάνω αὐτὸ ποὺ ἴσως
κάνω; Εἶναι ὁλότελα ἓνα *φυσικὸ* γεγονὸς ὅτι ἡ βούλησή μου εἶναι ἐλεύ-
θερη, δηλαδὴ ἱκανὴ νὰ ἀψηφᾷ τοὺς νόμους τῆς φύσης. Ἄν εἶναι *αὐτὸ* ποὺ
ἡ ἐμβάθυνση στὴ δομὴ τῆς γλώσσας μου ἔρχεται νὰ μὲ πληροφορήσει, τότε
ἡ ἀνάλυση τῆς γλώσσας δὲν εἶναι ὁ φραγμὸς ἀλλὰ ὁ *προθάλαμος* στὴ *με-*
ταφυσικὴ. Οὔτε ἄλλωστε ὑπάρχει τίποτα περίεργο σ' αὐτὴ τὴ διαπίστωση.
Ἄν ἦταν πρόθεσή μου νὰ πληροφορηθῶ μονάχα γιὰ τὸν *φυσικὸ κόσμο*,
ὑπῆρχαν στὴ διάθεσή μου ἄλλες πηγές. Τί ἀνάγκη θὰ εἶχα ἀπὸ τὴν ἀνά-
λυση τῆς γλώσσας;

Κωνσταντῖνος ΑΝΤΩΝΟΠΟΥΛΟΣ
(Ἀθῆναι)

TRANSCENDENTAL FOUNDATIONS OF LINGUISTIC PHENOMENOLOGY

Summary

«Linguistic Phenomenology» is the name Austin once gave his method. I
argue that the structure of this method is transcendental, in the way Kant
understands this term (or, rather, the way Austin says that Kant understands
it.— «Are There A Priori Concepts?»).

What, according to this definition, is peculiar to a transcendental appro-

ach is its persistence on well tried and commonly accepted practices and its correlative distrust towards attempts at changing them fundamentally. «If the criticisms leveled against such practices were justified», the transcendentalist points out, «then we would not be able to do what we do in fact do».

This is as true of Austin as it is of Kant. Regarding Kant, this is revealed in his reaction to the Humean analysis of causality. If Hume were right about causality (and the nature of our experience as a whole), Kant reflects, then we would not be able to do the very thing we have already been doing for so long and with such success, namely create exact physical sciences of predictive and explanatory content. (And technology, which Kant ignores. What is, for instance, Hume's explanation of the successful performance of an engine, viz. of its property to function and produce as expected? Would it be meaningful to maintain that such success is irrelevant to the presence or absence of a causally structured world and the justification of our belief that this must be so? Then what would «success» mean?).

And, at a more primordial level, we would not even have the very type of experience which we seem to have nor the kind of common sense which we seem to have.

Regarding Austin, his transcendentalism is revealed in his two ruling tendencies; his conservatism and his normative conception of language (of which tendencies, he would freely confess only to the latter). Austin's well noticed (but wrongly received) conservatism is exemplified in his reluctance to endorse essential conceptual changes in the body of language (what is often referred to by the technical terms «extension of a predicate» or «meaning variance») and is embodied in his well known Principle of Natural Selection in respect with language: «The forms of speech which have survived are the fittest, the most efficient, forms of speech» (Three Ways of Spilling Ink). Such patterns of speech «have stood up to the test of the survival of the fittest». (A Plea for Excuses). So they're entitled to our respect.

This response is thoroughly transcendental. It is conservative qua being transcendental, just as much as Kant's equally conservative response to Hume's casual reformism also was, and for the very same reasons. The core of transcendental argumentation is epitomized in its faith in ordinary, commonplace, and for that very reason fairly unproblematic, practices, which the reformist (who is, in fact, a kind of sceptic), will not rest until succeeding to undermine. Austin's attitude towards established linguistic usage (forms of speech) is hardly any different from Kant's own towards an established, intersubjective, value of causal reasoning.

Finally, we come to the issue of normativity. Correct speech (and its

philosophy) involves awareness of «what we should say when» (A Plea for Excuses), viz. of what rules (conventions) to apply and of what occasion warrants their suitability. (A similar normativity has been —allegedly— discerned in Wittgenstein's «language games» but those, at best, only avail us with a curtailed, local, normativity, a true mockery of normativity properly so-called. Genuine normativity is universal and allows of no alternatives on what to say).

Combined with Austin's Principle of Natural Selection, not at all surprisingly, awareness of «what we should say» yields the optimistic (perhaps too optimistic) result that «in the very long run» (Three Ways...) what we do say coincides with what we should say. This which we ought to do, we cannot but eventually come around to having to do (linguistically or otherwise). Or pay the price. For Austin, then, ultimately language cannot go wrong. As indeed, for Kant, conception cannot. It is this which gives linguistic philosophy, the method of extracting objective truths from our firmly established verbal practices, its purpose and justification. Whether this is done by paying attention to concepts, as is the case with Kant, or by paying attention to words (communicable concepts), as is the case with Austin, then becomes a matter of convenience.

The profoundly conceptual origins of linguistic philosophy (and Austin's philosophy is predominantly conceptual in its own right) may justly cast new doubts concerning the authenticity of its putative empiricist birth certificate. Its inherent conceptual drive immediately commits it to metaphysics. But then, as is to be expected, there is yet another reason for this. There is really no reason to turn to language for the discovery of purely physical truths, which we can discover by other, and more appropriate means, in any case.

Constantine ANTONOPOULOS
(Athens)